

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Факультет інформатики, математики та економіки

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Декан П.В. Бельчев

«01» жовтня 2019 р.

ПРОГРАМА

КОМПЛЕКСНОГО КВАЛІФІКАЦІЙНОГО ЕКЗАМЕНУ З СОЦІОЛОГІЇ

Ступінь вищої освіти перший (бакалаврський)
Галузь знань 05 соціально-поведінкові науки

Програма комплексного кваліфікаційного екзамену з соціології першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 05 Соціально-поведінкові спеціальності 054 Соціологія освітньо-професійної програми Соціологія

/ Укладачі: Афанасьєва Л.В., зав кафедрою, доц., канд. філос. наук; Букреєва І.В., доц., канд. філос. наук; Глебова Н.І., доц., док. соц наук, гарант ОП; Глинська Л.Ф. доц., канд. філос. наук; Ідрісов Б.А., доц., канд. соц. наук; Орлов А.В., доц., канд. філос. наук, директор Товариства з обмеженою відповідальністю «Центр стратегічного розвитку територій», Семікін М.О., ст. викл, канд. філос. наук, керуючий справами виконавчого комітету Мелітопольської міської ради Запорізької області. Мелітополь, МДПУ імені Богдана Хмельницького, 2019. 45 с.

Програма комплексного кваліфікаційного екзамену для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 054 Соціологія передбачає перевірку загальнотеоретичної і практичної підготовки студентів та набутих ними під час навчання загальноосвітніх та фахових компетентностей, навичок практичної роботи.

Рецензенти:

1. Катаєв С.Л., д.соц. наук, професор, завідувач кафедрою «Соціології і соціальної роботи», Класичний приватний університет
2. Ручка А.О., д.філос. наук, професор, Факультет соціології, Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Затверджено на засіданні кафедри соціології
(протокол №2 від 19.09.2019 р.)

Затверджено Вченою радою факультету
(протокол №2 від 1.10.2019 р.)

ЗМІСТ

I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА.

II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ.

III. ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ ТА ЛІТЕРАТУРА ДО ЕКЗАМЕНУ.

IV. ЗРАЗОК БІЛЕТУ Й ЕТАЛОНУ ВІДПОВІДІ.

I. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Освіта є пріоритетним напрямком державної політики України. Держава виходить з того, що освіта – це стратегічний ресурс соціально-економічного, культурного і духовного розвитку суспільства, спрямований на поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, створення умов для самореалізації кожної особистості. Головною метою національної стратегії розвитку освіти є забезпечення особистісного розвитку людини згідно з її індивідуальними задатками, здібностями, потребами на основі навчання.

Масштабні перетворення, які відбуваються сьогодні в усіх сферах суспільного буття, зумовили потребу розробки нових підходів і шляхів до вирішення особистісних проблем людини. Все більшої актуальності у цьому контексті набуває професія соціолога. У послугах соціологів зацікавлені торгові фірми, передвиборчі штаби, видавництва, рекламні агенції та засоби масової інформації. Соціолог займається вивченням різноманітних процесів, настроїв, реакцій суспільства на ті чи інші події. Тому, соціолог повинен володіти аналітичним мисленням та працювати з великими об'ємами інформації. Робота у такого фахівця досить відповідальна, адже від її результатів залежить успішність компанії, фірми чи передвиборчого штабу. Підготовка фахівців з даної спеціальності здійснюється в Україні, починаючи з кінця ХХ століття, однак ще й сьогодні триває процес її становлення, вироблення основних концептуальних засад і постійний пошук змісту підготовки спеціалістів та ефективних форм навчання.

Підготовка фахівців рівня вищої освіти «бакалавр» спеціальність 054 Соціологія здійснюється у відповідності до Законів України «Про освіту», «Про вищу освіту», Положення про організацію освітнього процесу в МДПУ імені Богдана Хмельницького.

Основними завданнями освітньо-професійної програми Соціологія є підготовка висококваліфікованих фахівців у галузі соціології, набуття ними загальних та фахових компетентностей, які можуть бути застосовані в дослідницькій, управлінській, освітній, медійно-комунікативній, бізнесовій та інших дисциплінарно-професійних полях з урахуванням вимог динамічного та не прогнозованого середовища.

У відповідності до цього викладачами кафедри соціології разом зі стейкхолдерами складена програма комплексного кваліфікаційного екзамену, до якої у логічній послідовності включені блоки: Історія й теорія соціології:

«Історія соціології», «Загальна соціологічна теорія»; Галузеві й спеціальні соціологічні теорії: «Основи етнології», «Соціологія економіки», «Логіка наукового дослідження», «Соціологія культури», «Соціологія масової комунікації», «Соціологія громадської думки», «Спеціальні соціологічні теорії», «Програмування соціологічних досліджень», «Організація та методи вибіркового дослідження», «Методологія соціологічних досліджень», «Методи збору соціологічної інформації».

Комплексний кваліфікаційний екзамен для випускників вищого навчального закладу першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальність 054 Соціологія передбачає перевірку теоретичних знань та практичних вмінь з освітніх компонентів, засвоєння яких дозволяє скласти достатньо повне уявлення про сучасну соціологічну науку, закласти основу фахової підготовки соціолога. Комплексний кваліфікаційний екзамен з соціології є завершальним процесом отримання фундаментальних знань з питань становлення суспільства як соціокультурної системи, сучасних тенденцій розвитку соціологічного знання, соціальної структури суспільства, соціальної стратифікації і мобільності, соціально-економічних, політичних та глобалізаційних змін. Під час його проведення випускники повинні продемонструвати наступні компетентності та результати навчання:

Загальні компетентності

ЗК 3.Здатність продемонструвати знання різних методів роботи із сучасними інформаційними технологіями навчання.

ЗК 5. Здатність використовувати відповідну термінологію, обговорювати факти та інтерпретації зрозумілою і чіткою мовою

ЗК 7.Здатність формулювати управлінські рішення, оцінювати і вибирати їх альтернативи.

ЗК 14.Здатність до абстрактного та конкретного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК 15.Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.

ЗК 20.Здатність до аргументованого представлення власної думки, компетентної та толерантної дискусії з її опонентами.

ЗК 22.Усвідомлення проблематики рівних можливостей у суспільстві, зокрема її гендерних, расових, вікових аспектів.

ЗК 23.Усвідомлення культурного розмаїття суспільств та викликів взаємодії в міжкультурному контексті.

ЗК 25.Здатність до пошуку, обробки й аналізу інформації з різних джерел.

ЗК 26.Здатність вчитися та набувати сучасних знань.

Фахові компетентності

ФК 1. Здатність застосовувати соціологічні поняття, концепції та теорії для інтерпретації соціальних явищ і процесів.

ФК 2. Розуміння базових закономірностей взаємодії індивідів, соціальних груп, спільнот та суспільств.

ФК 3. Розуміння соціальної обумовленості особистості та життєвого шляху індивіда, а також ролі індивіда в життєдіяльності соціальних організацій, спільнот і суспільств.

- ФК 4.** Розуміння соціальних процесів, трендів, можливостей і викликів соціальних змін в Україні та світі.
- ФК 5.** Здатність зіставити результати різних соціологічних досліджень.
- ФК 6.** Здатність розробити програму соціологічного дослідження.
- ФК 7.** Здатність застосувати соціологічний дослідницький інструментарій.
- ФК 8.** Здатність знайти соціальні дані у відкритому доступі, здійснити їх змістовне структурування й узагальнення.
- ФК 9.** Здатність проаналізувати, представити та проінтерпретувати числові й нечислові соціальні дані.
- ФК 10.** Усвідомлення відмінностей поміж ключовими соціологічними парадигмами.
- ФК 16.** Здатність розпізнавати, розуміти та оцінювати ефективність використання різних комп'ютерних програм обробки соціологічної інформації;
- ФК 17.** Здатність вільно орієнтуватися у базових та альтернативних типах вибірових соціологічних досліджень.

Результати навчання

- РН 5** застосовувати інноваційні сучасні інформаційні технології навчання
- РН 8** Вміти застосовувати методи обґрунтування стратегічних управлінських рішень.
- РН 14** Давати визначення соціологічних понять і застосовувати соціологічні поняття, концепції та теорії для пояснення практичних ситуацій.
- РН 15** Розрізняти основні соціологічні підходи та парадигми в історичній і сучасній перспективах.
- РН 16** Розуміти переваги й обмеження принципу «свободи від оцінок» у соціології в порівнянні з ангажованою та публічною соціологією.
- РН 17** Описувати та застосовувати базові критерії науковості та об'єкту дослідження. Формулювати дослідницькі запитання та конкретизувати мету дослідження.
- РН 19** Розробляти дизайн та інструментарій для досліджень базового рівня складності.
- РН 20** Формувати репрезентативну вибірову сукупність у дослідженнях базового рівня складності та розраховувати її обсяг.
- РН 21** Формувати нерепрезентативну вибірову сукупність відповідно до мети дослідження та дослідницьких запитань.
- РН 22** Порівнювати переваги й обмеження різних методів збору соціологічної інформації.
- РН 23** Проводити індивідуальні та групові інтерв'ю, спостереження, здійснювати контент-аналіз базового рівня складності.
- РН 24** Здійснювати аналіз і синтез, представлення й інтерпретацію числової і нечислової соціологічної інформації.
- РН 25** Узагальнювати та зіставляти результати різних досліджень.
- РН 28** Пояснювати етичні аспекти досліджень і застосовувати принципи дослідницької етики.

РН 34. Визначати соціальні проблеми, їх можливі структурні та культурні чинники.

РН 39. Інтерпретувати науково встановлені соціальні факти, за допомогою конкретних соціологічних досліджень, що характеризують соціальне життя українського суспільства.

РН 40. Формувати систему загальних і специфічних законів, що виявляють і закріплюють типові, відносно сталі зв'язки в суспільстві, його соціальних інститутах і системах;

РН 41. Формувати система постулатів, аксіом та інших тверджень про соціальне життя суспільства;

РН 44. Навички застосування логічних процедур, які безпосередньо присутні в науці і в практиці;

РН 45. Володіти прийомами доказової і переконливої аргументації.

II. ОРГАНІЗАЦІЙНО-МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

(форма проведення, вимоги до оцінювання знань, навичок і вмінь студентів)

Кожен студент отримує індивідуальний екзаменаційний білет, який складається із чотирьох завдань, до яких увійшли теоретичні, тестові та творчі завдання у відповідності до основних дисциплін навчального плану спеціальності. При цьому була врахована специфіка кожної дисципліни.

Варіанти завдань відповідають освітнім компонентам, вони містять весь обсяг матеріалу, який вивчається згідно з навчальним планом та освітньо-професійною програмою Соціологія. Структура завдань дозволяє виявити всебічність підготовки здобувачів, їх вміння обґрунтовувати, аналізувати теоретичний матеріал, розкриває їх творчу розумову діяльність. Теоретичні питання дають можливість висловити і обґрунтувати власну думку, відношення до конкретного факту чи ситуації.

Творчі завдання мають професійне спрямування. Це дозволяє виявити вміння студентів застосовувати свої теоретичні знання на практиці. Тому, відповіді здобувачів повинні бути лаконічні та логічні. Вони повинні продемонструвати знання класичних та сучасних соціологічних концепцій, вміння оперувати категоріальним апаратом соціології, навички практичної роботи з формування емпіричної бази соціологічного дослідження, вміння використовувати сучасні методи викладання соціології як навчальної дисципліни.

Екзамен проводиться в усній формі. Оцінка, виставлена комісією, оголошується прилюдно.

Критерії оцінювання:

Білет містить 2 теоретичних питання, 1 творче завдання та 20 тестових завдань. Відповіді на перші два теоретичних питання оцінюються по 20 балів кожне. Третє питання – творче завдання з розробки методологічного розділу емпіричного дослідження – 30 балів. Четверте складається з 20 ситуаційних

тестів, які доповнюють визначення знань теоретичного матеріалу (кожна вірна відповідь на тестове завдання оцінюється у 1 бал).

Загальна сума балів, які студент може отримати на екзамені, складає 100. Градація оцінок за національною шкалою, згідно з національною шкалою оцінювання знань наступна:

«**відмінно**» ставиться, якщо студент набрав від **90 до 100** балів;

«**добре**» ставиться, якщо студент набрав від **74 до 89** балів;

«**задовільно**» - **60-73** балів;

«**незадовільно**» ставиться, якщо студент не засвоїв матеріал у межах програм курсів педагогічних дисциплін і набрав менше ніж **60** балів.

Теоретичне питання (максимальна кількість балів, що може бути отримана - 30). Якщо студент вільно володіє матеріалом, дає повні, чіткі і грамотні відповіді на теоретичне питання білету, наводить приклади з допоміжної літератури та власної практики, демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу у практиці з соціології – 30 балів.

Якщо студент володіє матеріалом на достатньому рівні, дає повні відповіді, але припускає незначні помилки; наводить приклади з власної практики, частково демонструє бачення практичного застосування вивченого матеріалу у практиці соціології – від 24 до 28 балів.

Якщо студент не дає конкретну вичерпну відповідь, відхиляється від питання білету, не аргументує відповідь прикладами, не посилається на літературні джерела, відчуває труднощі при встановленні зв'язку між питаннями білету та його практичним виконанням – від 20-23 балів.

Якщо студент не засвоїв матеріал у межах програм курсів соціологічних дисциплін, не дає конкретної відповіді на питання білету, не наводить прикладів, не ознайомлений з методичною і навчальною літературою з дисциплін, не здатний висвітлити поставлене питання – менше ніж 20 балів.

Творче завдання з розробки методологічного розділу програми емпіричного дослідження (максимальна кількість балів, що може бути отримана - 30)

- визначення предметної сторони проблеми дослідження, об'єкту та предмет – 5 балів;

- визначення мети та завдань дослідження – 5 балів;

- виділення основних понять та здійснення інтерпретацію 1-2, які пов'язані між собою

- формулювання гіпотез – 10 балів

- обґрунтування вибору методу/ методів відповідної інформації – 10 балів.

III. Тестові завдання (закриті завдання, які передбачають одну альтернативну відповідь: кожна вірна відповідь на тестове завдання оцінюється у 1 бал).

III. ПРОГРАМНІ ПИТАННЯ ТА ЛІТЕРАТУРА ДО ЕКЗАМЕНУ.

Напрямок: Історія і теорія соціології

Тема 1. Історія соціології

Виникнення та розвиток соціології як науки в середині 19 ст. – початок 20 ст.

Натуралізм як методологія соціологічного дослідження. О. Конт про метод соціології: спостереження, опис та класифікація фактів історико-порівняльний метод, експеримент. Структура соціології. Соціальна статика Проблема соціального порядку. Соціальні інститути, що впорядковують суспільство Соціальна динаміка. Марксистська теорія суспільства: логіка пошуку детермінант суспільного розвитку. Інтерпретація соціального конфлікту за К.Марксом та Г.Зіммеlem.

Натуралістичні школи в соціології XIX-поч. XX ст.

Статистичні та демографічні дослідження XVII-XVIII ст.: їх значення для розвитку соціології. Г. Спенсер про загальні закони еволюції. Фундаментальні закономірності соціальної еволюції зростаюча диференціація й проблема інтеграції. Г. Спенсер як засновник системного підходу в соціології, поняття "структура" й «функція». У. Беджгот і Л. Гумплович про групові конфлікти. Етноцентризм. Теорія соціального відбору Г. Сампера. «Ми-група» і «Вони-група».

Соціологічні теорії Е. Дюркгейма, М. Вебера і В. Парето

Принципи та правила соціологічного методу Е. Дюркгейма (за роботою «Метод соціології»). Аналіз генези індустріального суспільства у праці М. Вебера «Протестантська етика та дух капіталізму». Поняття соціальної дії. Концепція ідеального типу в соціології М. Вебера. Класифікація основних типів соціальної дії в соціологічних концепціях М. Вебера, В. Парето. Політична соціологія В. Парето: теорія циркуляції еліт.

Становлення і розвиток соціології у XX ст.

Чиказька школа соціології: дослідницька проблематика та значення для сучасної соціології. Інтерпретація процесу символізації у символічному інтераціоналізмі Дж. Міда. Концепція соціальної стратифікації та мобільності П. Сорокіна. Принципи теорії соціокультурної динаміки П. Сорокіна. Принципи теорії соціальної системи Т. Парсонса. Концепція аномії в теорії соціальної структури Р. Мертона. Теорії соціального конфлікту Л. Козера та Р. Дарендорфа: порівняльний аналіз. Теорія структурації Е. Гіденса: спроба синтезу структури та діяльності. Класичні ідеї індустріального суспільства Р. Арона і У. Ростоу та їх розвиток й теоріях постіндустріалізму Дк. Гелбрейта та Д. Белла. Концепції «антивиробництва» і «технологічного ризику» в сучасній західній соціології.

Історія соціологічної думки України

Основні періоди історії розвитку соціологічної думки України. Поняття «культура» та «цивілізація» в «генетичній соціології» М. Грушевського. Критика марксизму, соціального дарвінізму та анархізму в розумінні

походження, сутності і майбутнього суспільства, держави, власності І. Франком. Характеристика системи соціологічного знання та його структурних елементів у праці М. Шаповала «Загальна соціологія».

Література:

Основна

1. Ручка А.О., Танчер В.В. Курс історії теоретичної соціології. Київ: Наукова думка, 1995.
2. Погорілий О.І. Соціологічна думка ХХ століття. Київ: "Либідь", 1996.
3. Соціологічна думка України: Навч. Посібник. М. Захарченко, М. Бурлачук, В. Степаненко. Київ, 1996.
7. Гансова Е. Соціологічні школи та напрямки в Україні наприкінці ХІХ-початку ХХ століть (соціологія в Україні чи українська соціологія?). Навч. посібник. Одеса, 2000.
8. Історія соціології: навчальний посібник. За ред. І.П. Руценка. Х.: ТОВ «Планета-Прінт», 2017. 442 с.
9. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). К.: Либідь, 1993. 336 с.

Допоміжна

1. Социологическая мысль ХІХ века. Тексты. Харьков, 1995.
2. Социологическая теория сегодня. Сборник статей американских и украинских теоретиков. Под ред. В.В.Танчера. Под ред. В. Танчера. К.: ИС НАН Украины, 1994. 144 с.
3. Пилипенко В.Є. Українська соціологія сьогодні: дослідження основних сфер життєдіяльності суспільства. Львів: ЗУКЦ, 2012. 326 с.
4. Теоретики світової соціології: життя та творчий спадок (Путівник портретною галереєю Інституту соціології НАН України); за ред. акад. НАН України, проф., д.е.н. В.Ворони. Київ: Інститут соціології НАН України, 2015. 301 с.
5. Хто є хто в західній та вітчизняній соціології. Навчальний соціологічний словник для студентів. Наук. Ред. В. Піча. Львів, 1999.

Інформаційні ресурси Інтернет

Історія соціології (в 2-х кн.) [Електронний ресурс]. Навчальний посібник /О.А.Рахманінов, С.С.Бульбенюк, Ю.М.Манелюк. К.: КНЕУ, 2017. 279 с. https://kneu.edu.ua/userfiles/Department_of_Administration_and_Marketing_Person/Rakhmanov_istor.pdf

Тема 2. Загальна соціологічна теорія

Соціологія як наука: предмет, структура, функції

Специфіка соціології за об'єктом і предметом дослідження. Світоглядний та теоретичний плюралізм в сучасній теоретичній соціології. Сучасна наукова дискусія щодо визначення структурних особливостей соціології та рівнів соціологічного знання.

Структура соціологічного знання. Методи соціології, функції соціології та її місце у системі сучасних наук.

Соціальна структура суспільства

Соціальні інститути в системі соціальних зв'язків. Основні умови успішного функціонування соціальних інститутів. Розвиток суспільства як розвиток соціальних інститутів. Трансформація соціальних інститутів в українському суспільстві.

П. Сорокін про соціальну стратифікацію. Поняття соціального простору, форми соціальної стратифікації: економічна, політична, професійна.

Функціоналістський підхід до соціальної стратифікації (Т. Парсонс, К. Девіс, В. Мур, Л. Уорнер, Б. Барбер). Основні характеристики соціальних класів. Сучасні теорії соціальних класів: концепції Е. Райта, Дж. Голдторпа, П. Бурдьє.

Соціально-класові утворення і поляризація суспільства в Україні. Механізми мобільної поведінки в сучасному суспільстві. Тенденції соціальної мобільності і соціальної диференціації населення в сучасному українському суспільстві.

Література:

Основна

1. Черниш Н. Соціологія: підручник за рейтинго-модульною системою навчання. 5-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2009. с.
2. Рожанська Н. В. Загальна соціологічна теорія : навч. посіб. / Н. В. Рожанська, О. М. Дрожанова, О. А. Онофрійчук за наук. ред. І. А. Мейжис, В. Л. Гавелі. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2017. – 336 с..
3. Полторак І.С., Колісник Л.О., Лаптурова Я.О. Соціологія. Навч. посібник. Д.: Національний гірничий університет, 2007. 112 с.
4. Перегуда Є.В. Соціологія: навчальний посібник. Є.В. Перегуда та ін. П26 К.: КНУБА, 2012. 140 с.
5. Соціологія: навч. посіб. За редакцією Макеєва С.О. 4-те вид., перероб. і доп. К.: Знання, 2008. 566 с.
6. Структурні виміри сучасного суспільства: навчальний посібник. За редакцією С. Макеєва. К, 2006. 372 с.

Домоміжна

1. Пилипенко В.Є. Українська соціологія сьогодні: дослідження основних сфер життєдіяльності суспільства. Львів: ЗУКЦ, 2012. 326 с.
2. Глобалізація в соціологічному вимірі В.Степаненко, В.Бурлачук, В.Тарасенко, О.Іваненко, В.Казаков, В.Королько та ін. За ред. В.Степаненка, В.Бурлачука. – К.: ІС НАН України, 2011. – 319 с.

Інформаційні ресурси Інтернет

1. Стан сингулярності: соціальні структури, ситуації, повсякденні практики. С. Макеєв, С. Оксамитна, А. Домаранська, О. Іванов, Т. Костюченко, Л. Малиш, Т. Марценюк, С. Стукало; за ред. С. Макеєва і С. Оксамитної. – К.: НаУКМА, 2017. – 180 с. https://i-soc.com.ua/assets/files/library/stan-singulyarnosti_monografiya_2017.pdf

2. Соціологія: загальний курс. Навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти України <https://subject.com.ua/sociology/picha/index.html>

Напрямок: галузеві та спеціальні соціологічні теорії

Тема 1. Основи етнології

Етнічна свідомість.

Етнічне поняття. Етнічна самосвідомість особи. Колективна етнічна свідомість. Розвиток етнічної самосвідомості. Традиція. Соціальні норми. Етнічні цінності та ідеали. Мутація. Пасіонарність. Етнічний релікт. Аутсайтери та їх роль в розвитку етносу. Патріотизм. Національна самосвідомість. Психічний склад нації. Поняття націоналізму. Структура етнічної ідентичності. Етнічна та національна ідентичність. Етнічна ідентифікація. Мова як фактор етнічної ідентичності. Білінгвізм.

Національний характер: етнічність та ментальність.

Поняття етнічності. Соціальний архетип. Етнічний стереотип. Етнічний образ світу. Символічна етнічність. Етнічне відродження. Ментальність як специфічний механізм світосприйняття. Ментальність. Менталітет. Етнічна ментальність. Етнічна установка. Символ етнічний. Національний характер. Віросповідання як фактор етнічної ідентичності. Етнічність у контексті групових ідентичностей.

Етнологія народів України.

Автохтонне населення. Проблеми етнічних маргіналів. Розселення національних меншин. Етнічна структура сучасних країн. Моноетнічні країни. Однорідним складом населення. Терміни абориген, автохтон чи тубілець. Меншина етнічна. Поліетнічному суспільстві. Спільні мовно-культурні та національно-психологічні особливості. Екзогамні шлюби. Ендогамні шлюби. Маргінальність особи. Духовний світ. Етнічна чи національна. Дискримінація. Інкорпорація. Інтерференція. Національні меншини. Регіональні меншини. Мігрантські меншини. Колонізовані меншини. Нові національні меншини. Характеристика типів етнічних меншин.

Основна

1. Утвенко В. В. Етнологія: навч. посіб. В. В. Утвенко. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2017, 244 с.
1. Українська етнологія: навч. посіб. для студ-тів вищих навч. закл., за ред. В. Борисенко. К.: Либідь, 2007. 399 с.
2. Етнологія: навч. посіб. для студ. історичних спец. вищих навч. закл. М. Тиводар Львів: Світ, 2004, 624 с.
3. Арбеніна В.Л. Етносоціологія. Навч. посібник. Х.: ХНУ, 2007
4. Євтух В.Б. Етносоціологія. Довідник Нац. пед.ун-т ім.. М.П. Драгоманова, ін-т етнічних, регіональних та діаспорознавчих студій, Центр етноглобалістики. К. Вид-во НПУ ім.. М.П. Драгоманова, 2011, 205 с.
5. Кафарський В.І., Савчук Б.П. Етнологія. Підручник. К.: Центр навч. Літератури. 2006. 432 с.

Додаткова

6. Вівчарик М. М. Україна: від етносу до нації: Навч. посіб. К.: Вища шк., 2004.
7. Етнологія України. Філософсько-теоретичний та етнорелігієзнавчий аспект, Г.Лозко К.: АртЕк 2001, 303 с.

8. Филипович Л. Етнологія релігії. Теоретичні проблеми, вітчизняна традиція осмислення. К., 2000. 260 с.
Інформаційні ресурси
9. Архів журналу. Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. Інститут соціології НАН України <http://stmm.in.ua/archive/>
10. Державна служба статистики України www.ukrstat.gov.ua

Тема 2. Соціологія економіки

Економічна соціологія: проблеми становлення і розвитку. Об'єкт, предмет і функції соціології економіки. Сутність соціології економіки. Соціологія економіки є відносно новим напрямком наукових досліджень і одна з головних труднощів, що виникає при знайомстві з ним, пов'язана з недостатньою розробленістю понятійного апарату. Тому важливо звернути увагу на основні поняття даного напрямку досліджень, підходи до їх визначення, а також спробувати встановити взаємозв'язки між ними.

Соціальні характеристики сучасних економічних систем.

Соціальні інститути в економіці: родові ознаки. Господарчі соціальні інститути. Визначення та диференціація господарчих спільнот. Соціально-економічні групи та їх типологія. Класи і страти в економічній сфері.

Соціологія підприємництва.

Виникнення і розвиток підприємництва. Сутнісні характеристики феномену підприємництва. Соціокультурні моделі підприємницької поведінки. Теоретичні та практичні проблеми сучасного підприємництва. Місце підприємця в ринковій економіці. Проблема ідентифікації підприємців. Типи підприємців. Соціальна відповідальність бізнесу. Природа підприємницької діяльності. Суть та типові організаційні форми підприємництва.

Соціологія споживання.

Суспільство споживання і його основні тенденції. Місце споживання серед цінностей суспільства, класу, групи, особистості. Споживання як знакова субстанція. Споживач: соціальний тип, статус, потенціал. Проблема формування та виховання споживача. Сучасна людина і система речей. Споживча діяльність, споживча поведінка, види споживання. Регулятори споживчої поведінки. Співвідношення між працею і споживанням у різних суспільствах. Державна політика захисту споживачів.

Соціологія зайнятості.

Ринок праці: соціальний контекст. Зайнятість і безробіття як соціально-економічні характеристики ринку праці. Основні моделі зайнятості в сучасному світі, їх соціологічні характеристики. Соціально-демографічні особливості, фактори і суперечності зайнятості. Види зайнятості, їх специфіка. Гнучка зайнятість. Безробіття як соціально-економічне явище: його причини, форми та соціально-економічні наслідки. Зайнятість і ринок праці. Інституційна структура ринку праці. Соціальні умови ринку праці. Соціальні функції ринку праці.

Рекомендована література

Базова

1. Соціологія: терміни, поняття, персоналі. Навчальний словник-довідник. За заг. ред. В.М. Пічі. К., 2002. С. 359.
2. Соколова Г.Н. Экономическая социология: Учеб. для вузов. Мн., 1998. Под ред. В. Е. Пилипенко. К., 2012. 344 с.
3. Гансова Э.А. Экономическая социология как наука // Экономическая социология / Под ред. В. Е. Пилипенко. К., 2002. 190 с..
4. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії. К, 2014. 262 с.
5. Пачковський Ю.Ф. Соціопсихологія підприємницької діяльності. Львів, 2013. 314 с.

Допоміжна

Вебер М. Протестантська етика і дух капіталізму. К.: Основи, 1994. 269 с.
Лукашевич М. Соціологія економіки: Підручник. К.: Каравела, 2005. 288 с.

Інформаційні ресурси

1. Інститут соціології НАН України (Київ): [http:// i-soc.com.ua/ukr/index.ph](http://i-soc.com.ua/ukr/index.ph)
2. Соціологія: теорія, методи, маркетинг: <http://i-soc.com.ua/journal/content.php>
3. Український соціум. Науковий журнал (Київ): <http://www.ukr-socium.org.ua>
4. Електронна бібліотека з соціології: <http://www.tisbi.ru/resources/library/18/>
5. Центр Разумкова: <http://razumkov.org.ua/ukr/index.php>
6. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва: <http://dif.org.ua>
7. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС):
<http://www.kiis.com.ua>
8. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка:
<http://www.uisr.org.ua/monitoring>

Тема 3. Соціологія управління.

Типологічна характеристика управління, його структура та функції

Типологія управління. Суб'єкт та об'єкт управління. Основні елементи управлінської структури. Організаційна структура управління. Основні характеристики управління в низовій, середній і вищій ланках управління. Лінійна, вертикальна і матрична структури управління. Особливості механічної, адаптивної і патисипативної структур управління. Основні функції управління.

Соціально-політичне управління: його генеза та суспільні форми. Адміністративно-державне управління. Функції державного управління. Структура органів державного управління.

Управління духовним виробництвом у суспільстві: його об'єкт та суб'єкт. Методи управління духовним виробництвом.

Управління матеріальним виробництвом: його об'єкт і суб'єкт. Методи управління матеріальним виробництвом. Система і механізми управління матеріальним виробництвом. Управління економічними процесами.

Сутність управління як форми соціальних відносин

Особливості соціальних відносин в процесі управління. Характеристика відносин влади, панування і підпорядкування. Типологія панування у суспільстві. Характерні риси ідеального типу управління відносинами в організації, запропонованого М. Вебером. Типологія соціальних відносин у системі управління.

Особливості управління в контексті сучасної соціокультурної ситуації

Принципи і методи соціального управління та їх реалізація у сучасних умовах. Відносини соціального управління та їх типологія в контексті сучасної соціокультурної реальності. Закони соціального управління. Особливості управління в організаціях. Особливості управління персоналом.

Особливості соціологічних досліджень у галузі управління

Особливості застосування та використання соціологічного інструментарію для вивчення управлінської діяльності та її елементів. Соціальне передбачення, прогнозування, проектування, планування та технологи та їх роль у вивченні управління.

Рекомендована література

Основна

1. Бурега В. В., Мазурик О. В., Селютіна Н. Ф.. Соціологія управління : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл.; Донец. держ. ун-т упр. Донецьк, 2010. 141 с.
2. Сурмін Ю. П., Бідзюра І. П. Соціологія управління : підруч. для студентів ВНЗ. Київ : Освіта України, 2012. 688 с.
3. Спеціальні та галузеві соціології: Навч. посіб. За ред. В.Є. Пилипенка. К.: Каравела, 2003.
4. Туленков М.В. Соціологія управління. Соціологія. Основи загальної, спеціальних і галузевих теорій : Підручник. К. : Каравела, 2008. С. 483–501.

Допоміжна

5. Туленков М.В. Концептуальні засади організації сучасного менеджменту: моногр. К.-Ніжин : Аспект. Поліграф, 2006.
6. Маковецький А. Ф. Соціологія організації та управління: Навч. посібник. Чернівці, 2006. – 76 с.
7. Архів журналу. Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. |Інститут соціології НАН України <http://stmm.in.ua/archive/>Державна служба статистики України www.ukrstat.gov.ua
8. Головне управління статистики у Запорізькій області www.zp.ukrstat.gov.ua
9. Запорізька обласна державна адміністрація <http://www.zoda.gov.ua>
10. GfK Ukraine [www. https://www.gfk.com/uk-ua](http://www.gfk.com/uk-ua)
11. Gallup International Association (GIA) <http://www.gallup-international.com>

Тема 4. Спеціальні соціологічні теорії

Соціологія сім'ї. Сім'я як соціальний інститут, її місце в суспільстві. Сім'я як об'єкт соціологічного аналізу. Об'єкт та предмет дослідження соціології сім'ї. Місце соціології сім'ї в системі соціологічних знань. Соціологія сім'ї як спеціальна соціологічна теорія, її структура та функції. Система

категорій соціологічного дослідження сім'ї. Основні етапи розвитку соціології сім'ї. Зв'язок соціології сім'ї з іншими науками про суспільство і людину: етнографією, психологією, історією, культурологією. Методи збору та аналізу інформації та їх застосування в соціологічних дослідженнях сім'ї.

Сім'я в системі мікросоціальних структур. Соціологічний вимір сім'ї: загальне, особливе та одиничне в сутності сім'ї. Цілі та завдання сімейної групи. Сімейна група та родинні зв'язки. Взаємодія сім'ї з найближчим соціальним оточенням. Склад та структура сім'ї. Соціально-демографічний склад, групова згуртованість, характер групової взаємодії сімейної групи, комунікації в сім'ї. Функції сім'ї щодо індивіда. Сімейні цінності, норми та зразки поведінки включення індивіда у сім'ю. Самореалізація особистості у сім'ї.

Гендерні ролі та нерівність жінки в сім'ї та суспільстві. Передісторія появи гендерного підходу до опису соціокультурних явищ. Традиційне розуміння соціокультурних ролей (Платон, І. Кант, Г. Гегель, О. Шопенгауер, Ф. Ключевський, З. Фрейд та ін). Передумови виникнення гендерної теорії. Її застосування в дослідженнях інституту сім'ї, освіти, засобів масової інформації, громадської думки та ін. Гендерні ролі та гендерні стереотипи. Історія виникнення феміністського руху: джерела започаткування філософських теорій фемінізму. Неофемінізм. Особливості ліберального, радикального та соціалістичного фемінізму. Фемінізм та інститут сім'ї. Становище української жінки в історичному минулому та теперішньому часі. Політика держави щодо жінки та сім'ї на сучасному етапі розвитку суспільства.

Соціологія освіти. Освіта як соціальний інститут. Визначення поняття «освіта». Історичні етапи розвитку освіти. Механізм акумуляції і трансляції соціального призначення освіти. Освіта як набуття та передання знань, вмінь і навичок, а також формування світогляду, ерудованості, загального культурного рівня, вміння генерувати нові ідеї та реагувати на вимоги сучасного ринку праці. Вплив суспільних потреб на розвиток освіти. Соціальна мобільність і освіта. Види послуг у царині освіти. Суть соціальних відносин у сфері освіти. Основні ознаки освіти в постіндустріальному суспільстві. Освіта як процес: організаційні форми освіти, її засоби та джерела освітньої інформації. Освіта як результат. Структурний ланцюжок результативності освіти: грамотність – освіченість – професійна компетентність – культура – менталітет.

Соціальна структура системи освіти. Загальні принципи організації системи освіти: безперервність і наступність освіти, єдність навчальної та виховної роботи, інтенсифікація нагромаджених знань, випереджуючий розвиток освіти, інноваційність. Характеристика основних освітніх підсистем сучасної України: освіта дошкільна, шкільна, професійно - технічна, середньо спеціальна, вища та післядипломна. Визначення основних цілей сучасної освіти. Аналіз форм реалізації цілей освіти: екстенсивної, продуктивної та інтенсивної. Характеристика етапів реалізації суспільної потреби в освіті. Навчальний заклад як первісний елемент організації освіти. Основні характеристики студентства як соціальної групи. Соціальні функції

студентства: придбання та нагромадження знань, формування вмінь і навичок; суспільна діяльність (робота у громадських, політичних та інших організаціях); праця професійного та непрофесійного змісту для отримання коштів. Соціально-педагогічна адаптація як засвоєння норм студентського життя та включення в систему міжособистісних відносин групи. Мотивація вступу до вищого навчального закладу.

Стан сучасної освіти в країнах Заходу та в Україні.

Вища освіта у країнах Заходу: основні характеристики системи вищої освіти та моделей навчання. Права і обов'язки студентів і викладачів. Основні завдання освіти: гуманізація та гуманітаризація, демократизація та інтеграція в європейській та світовій освітянській царині. Основні тенденції та напрямки реформування освіти (досвід передових країн). Освіта як елемент соціальної інфраструктури розвинених країн. Проблеми економічної ефективності освіти. Соціологічний аналіз актуальних проблем освіти України. Державна освітня політика України на сучасному етапі. Соціологічна освіта в Україні.

Соціологія молоді.

Молодь як соціальна спільнота, її соціальний статус та самоідентифікація.

Вікові межі молодості. Соціальний статус та самоідентифікація. Вікові межі молодості. Вплив соціально-економічних факторів на стан та рівні молодіжної свідомості. Порівняльний аналіз різних концепцій соціального розвитку молоді.

Соціалізація, соціальне самопочуття та соціальна мобільність молоді.

Молодь в соціально-демографічній структурі України. Соціалізація молоді: поняття, сутність, етапи. Механізми соціалізації: традиційний інституціональний, рефлексивний, міжособистісний. Інститути та агенти соціалізації молоді. Поняття «десоціалізація» та «ресоціалізація» та їх соціологічний зміст. Соціалізація української молоді в нових політичних та соціально-економічних умовах. Особливості соціалізації окремих прошарків молоді.

Ціннісні орієнтації, культурні потреби та духовний світ молоді.

Теоретичні підходи до вивчення цінностей. Цінність: поняття, функції, види. Особливості ціннісно-нормативної регуляції у стабільному та нестабільному суспільстві. Характеристика методів і методик дослідження цінностей. Ціннісні орієнтації та системи цінностей молоді: сутнісні риси, ієрархія. Структура ціннісного світу сучасної української молоді та тенденції і розвитку. Особливості формування і прояву ціннісних орієнтацій молоді, характеристика факторів, що впливають на їх формування. Ієрархія цінностей студентської молоді: досвід соціологічних досліджень. Динаміка ціннісної свідомості молоді в сучасний період.

Молодіжна субкультура та контркультура в світі та в сучасній Україні. Поняття «культура», «субкультура», «контркультура»: теоретичний зміст та використання у дослідженнях молодіжних проблем. Теоретичні засади дослідження молодіжної культури: функціональний, класовий,

гендерний, расовий підходи до вивчення молоді і молодіжної культури. Глобалізація і молодіжна культура. Фактори, що впливають на змістовні характеристики культури молоді. Культурні запити і потреби сучасної української молоді. Молодіжні субкультури: поняття, сутність. Методологічні аспекти дослідження молодіжних субкультур. Теорії субкультур.

Соціологія міста.

Місто в історії людського суспільства. Феномен міста як соціологічна проблема. Міська типологія: античний поліс, середньовічне та сучасне (модерне) міста. Основні проблеми соціології міста (визначення міста; чинники та тенденції трансформації міста та його окремих феноменів; структура та особливості міста як середовища проживання; специфіка міста як простору взаємодії; особливості міського способу життя; сутність міста та його відмінність від інших населених пунктів).

Поняття міського простору та соціального простору міста. Основні моделі зонування міського простору. Специфіка зонування міського простору в країнах З. Європи. Особливості зонування простору міст в Україні: радянський спадок та пострадянські реалії. Поняття міського середовища. Територія міста. Соціокультурний простір міста. Аналітичні одиниці опису та дослідження міської території. Архітектоніка міста. Міський ландшафт.

Соціокультурне конструювання міста: місто як соціальний текст. Символічне маркування міського простору – основа його соціального тексту. Конструювання образу міста шляхом продукування текстів про місто. Управління містом: основні концепції прийняття рішень у містах. Міське планування як об'єкт соціологічного вивчення. Міські уряди як предмет соціологічного аналізу. Міське самоуправління: сутність та основні форми. Політичний механізм міського самоуправління. Процес прийняття рішень.

Література:

Основна.

1. Соціологія: підручник для студ. вищих навч. закл. / за ред. В.М. Пічі. – Львів: Новий Світ – 2000, 2018. – 296 с.
2. Соціологія: Підруч. Осипова Н.П., Воднік В.Д., Клімова Г.П. та ін.; За ред. Н.П. Осипової. К.: Юрінком Інтер, 2003. 336 с.
3. Лукашевич М. П., Туленков М.В. Соціологія. Загальний курс: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2006. – 407с.
4. Богомаз К. Ю., Волохіна О.О. Історія соціологічних теорій і вчень: Навч. посіб. – Дніпродзержинськ: ДДТУ, 2006. 204 с.
5. Петришин Г. Р. Соціологія: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. – Тернопіль: Стародубець, 2006. – 299 с.
6. Соціологія. Змістовий модуль 1: Навч. посіб. / Уклад.: Т.В. Кушерець – Ніжин: Ніжин.держ. унт-т, 2006. – 231 с.
7. Соціологія. Змістовий модуль 2: Навч. посіб. / Уклад.: Т.В. Кушерець. – Ніжин: Ніжин. держ. унт-т, 2006 – 2007. – 170 с.

Допоміжна

1. Вища освіта в Україні /За ред. В.Г. Кременя, С.М. Ніколаєнка.-К., 2005. - 390

с.

2. Державна національна програма "Освіта" (Україна XXI століття") // Освіта. - 1993.- № 44-46. -С.8-24.

Інформаційні ресурси Інтернет

1. Інститут соціології НАН України (Київ): [http:// i-soc.com.ua/ukr/index.ph](http://i-soc.com.ua/ukr/index.ph)
2. Соціологія: теорія, методи, маркетинг: <http://i-soc.com.ua/journal/content.php>
3. Український соціум. Науковий журнал (Київ): <http://www.ukr-socium.org.ua>
4. Соціонет – інформаційний простір з суспільних наук: <http://socionet.ru/>
5. Соціологія: методологія, методи, математическиemodelи. <http://www.nir.ru/socio/scipubl/4M.htm>.
6. Соціологический журнал. <http://www.nir.ru/socio/scipubl/socjour.htm>
7. Електронна бібліотека з соціології: <http://www.tisbi.ru/resources/library/18/>
8. Центр Разумкова: <http://razumkov.org.ua/ukr/index.php>
9. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва: <http://dif.org.ua>
10. Київський міжнародний інститут соціології (КМІС): <http://www.kiis.com.ua>
11. Український інститут соціальних досліджень імені Олександра Яременка: <http://www.uisr.org.ua/monitoring>

Тема 5. Логіка наукового дослідження

Наука як вид пізнавальної діяльності.

Предмет та поняття про науку, її сутність, історичні аспекти розвитку. Процес пізнання, його види та структура, понятійний апарат, зміст і функції науки. Наука як система знань, закономірності її розвитку. Гіпотеза, докази та формування теорій. Класифікація науки, взаємозв'язок між: трьома розділами наукового знання: природознавством, суспільними (соціальними) науками і філософією. Організація наукової діяльності в Україні та в вищих навчальних закладах. Наукові школи, їх головні ознаки.

Методологічна та логічна складова науки.

Процес наукового дослідження, його характеристика та етапи проведення. Об'єкт, предмет наукового дослідження. Науково-дослідницька діяльність студентів, напрями роботи та організаційна структура. Вибір теми та реалізація дослідження, визначення мети і задач наукового дослідження. Основні форми та етапи наукових досліджень студентів. Розробка структури проблеми. Послідовність і конкретизація. Вивчення історичного аспекту проблеми. Попередній план та складання графіку роботи, план змісту роботи. Принцип системного підходу в наукових дослідженнях: цілісність, всебічність, системоутворюючі відносини, субординація, динамічність. Розрахунок ефективності науково-дослідних робіт, її критерії та проблеми оцінки. Ефективність наукової діяльності у вищому навчальному закладі.

Основи методології науково-дослідної роботи.

Поняття методу, методології, логіки та методики наукових досліджень. Поняття про методологію досліджень, види та функції наукових досліджень. Два рівні пізнання в методології наукових досліджень: емпіричний і

теоретичний. Загальна і часткова методологія науки. Методи та техніка наукових досліджень, їх класифікація. Методи емпіричного дослідження. Методи теоретичного дослідження. Експеримент та його характерні особливості в процесі дослідження. Аналіз і синтез, індукція і дедукція, історичний і логічний методи дослідження.

Гіпотеза і докази у наукових дослідженнях. Способи встановлення істини: безпосередній і опосередкований. Методика здійснення наукових досліджень. Стадії наукових досліджень: організаційна, дослідна, узагальнення, апробація, реалізація результатів.

Емпіричні та теоретичні методи дослідження

Поняття рівнів наукового пізнання та логічні підстави їх виокремлення. Метод як засіб пізнання. Методи емпіричного дослідження (спостереження, порівняння, вимірювання, експеримент). Методи теоретичного дослідження (ідеалізація, формалізація, логічні й історичні методи). Логічний чинник в емпіричному науковому пізнанні. Роль логіки в теоретичному науковому пізнанні. Фактори взаємозв'язку пізнання і практики. Основні принципи сучасної методології науки.

Основні функції методології науки. Методи, що застосовуються на емпіричному й теоретичному рівнях (абстрагування, аналіз і синтез, індукція й дедукція, моделювання). Соціологічні методи дослідження (конвент-аналіз, опитування, інтерв'ю, фокус-групові дослідження).

Пізнавальне, практичне, ціннісне.

Характер впливу соціології на суспільне життя. Багатоманітність соціологічної діяльності. Професіоналізація соціологічної діяльності. Соціологія та соціально-практична діяльність. Проблема гуманізації соціологічної діяльності. Ціннісні передумови в структурі наукового пізнання. Взаємозалежність практики й пізнання, практики й теорії. Сутність взаємовідносин суб'єктивного й об'єктивного в структурі практики. Розмежування особливостей когнітивних схем, парадигм, фреймів та патернів. Специфічність логічних міркувань у соціально-гуманітарних науках.

Моральний вибір і моральна відповідальність науковця.

Моральні принципи в роботі соціолога. Етика соціологічного дослідження. «Інтелектуальна чесність» як головний етичний принцип роботи соціолога. Соціологічні співтовариства для регламентації соціологічної діяльності й підтримання певних правил поведінки серед соціологів-професіоналів. «Професійний кодекс» або «Кодекс етики» - як сукупність правил, які регламентують різні види соціологічної діяльності.

Співвідношення теорії та методу. Спеціальні методи суспільних наук. Історичні спеціальні методи: порівняльно-історичний, історико-генетичний і ретроспективний. Академічна доброчесність і відповідальність. Запобігання академічному плагіату.

Курсова, дипломна (магістерська) роботи: написання, оформлення, захист.

Форми завершення наукових досліджень у вищих навчальних закладах освіти. Курсова (дипломна) робота: загальна характеристика, послідовність виконання, підготовчий етап, робота з текстом, оформлення.

Керівництво курсовою (дипломною) роботою, її рецензування та захист. Магістерська (дипломна) робота як кваліфікаційне дослідження. Оформлення документів на магістерську дипломну роботу. Етапи написання.

Академічна доброчесність як сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Запобігання академічному плагіату.

Впровадження результатів наукового дослідження.

Сутність наукової публікації, її основні види, функції, кількість і обсяг. Наукова монографія, наукова стаття, тези наукової доповіді. Реферат. Доповідь. Методика написання тексту. Літературна обробка наукового тексту. Одиниці обчислення обсягу наукової роботи. Вимоги до тексту наукової статті. Тон викладу. Особливості цитування. Методика підготовки та оформлення публікацій. Форми звітності при науковому дослідженні та апробації результатів дослідження.

Література:

Основна

1. Основи методології наукових досліджень. О.Ю.Єрмаков, Б.Г. Погріщук, В.І. Чорнодон. Тернопіль: „Підручники і посібники”, 2009. 290 с.
2. Основи та методологія наукових досліджень: навч. посіб. М.О.Клименко, В.П.Фещенко, Н.М.Вознюк. – К.: Аграрна освіта, 2010. 351 с.
3. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: Навч. посібник. К.: Кондор, 2006. 206 с.
4. Цехмістрова Г.С. Основи наукових досліджень. Навч. посіб. К.: Видавничий дім „Слово”, 2003. 240 с.

Допоміжна

5. Закон України «Про наукову та науково – технічну діяльність».
6. Закон України «Про авторське право і суміжні права».
7. Методи збору, аналізу та комп’ютерної обробки соціологічної інформації. За заг. редакцією Афанасьєвої Л.В., Букреєвої І.В., Глинської Л.Ф., Орлова А.В. Мелітополь: вид. дім Мелітопольської міської типографії, 2008. 308 с.
8. Положення № 346 про курсові роботи в Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького
9. Положення про дипломні роботи на здобуття освітніх ступенів бакалавра та магістра у Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького.

Інформаційні ресурси Інтернет

1. Архів журналу. Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. |Інститут соціології НАН України <http://stmm.in.ua/archive/>
2. Методика та організація наукових досліджень. Навчальний посібник.

<http://nuczu.edu.ua/sciencearchive/Articles/gornostal/vajinskii%20posibnyk.pdf>

3. Положення про запобігання академічному плагиату в освітній діяльності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

<https://drive.google.com/file/d/0Bw9OYXqr5PIWVmZwTIVpSmhwaW8/view>

Тема 6. Соціологія культури

Соціологія культури як навчальна дисципліна

Соціальний контекст виникнення наук про культуру. Формування систематичних наук про культуру: філософії культури, культурної антропології, соціології культури, культурології. Визначення культури. Культурний плюралізм. Поняття культурної системи. Функції культури. Культура як сукупність інститутів, як ціннісно-нормативне середовище, як товар і предмет споживання. Основні поняття культурного аналізу.

Основні парадигми соціології культури

Уведення Цицероном про науковий обіг терміну «культура». Розвиток уявлень про культуру як людську діяльність у стародавньому світі. Співвідношення понять «культ» та «культура» в епоху феодалізму. Дилема природа-людина як проблема співвідношення культури і суспільства у поглядах вчених Нового часу (Т. Гоббс, Дж. Локк та інші).

Проблеми культури в соціології О. Конта, Г. Спенсера, Е. Дюркгейма.

Проблема розмежування термінів «філософія культури», «теорія культури», «культурологія» та «соціологія культури».

Сучасний стан вітчизняної соціології культури.

Структура культури як сукупність її елементів

Взаємозв'язок соціальної структури та структури культури. Особливості соціологічних досліджень структури культури. Структура культури як сукупність її елементів та комплексів.

Інфраструктура культури як результат інституалізації та організації процесів у культурі. Зміст соціологічних концепцій елітарної, масової культури, єдиної культури середнього класу, пролетарської культури, культури бідності тощо. Народна культура, фольклорна культура. Співвідношення масової культури та культури мас. Політичний принцип аналізу структури культури: офіційна і неофіційна культури; політична культура і культурна політика; структура політичної культури. Культура міста та культура села як структурні елементи культури.

Субкультура, контркультура, поп-культура. Уявлення про структуру культури як сукупність субкультур або сукупність конкуруючих груп. Риси культури.

Структура культури та її вплив на визначення вибору методик, предмета, цілей та завдань соціологічних досліджень.

Інфраструктура культури як результат інституалізації та організації процесів у культурі

Цілісність культури й механізми її відтворення. Принцип культурного релятивізму як співвіднесення зразків поведінки, звичаїв, які притаманні

певному народові, з типом культури, її суттєвою логікою. Зміни в культурі. Протиріччя між потребами людей і способами їх реалізації, що пропонуються культурою. Саморозвиток культури. Зміни культур внаслідок їх взаємодій. Дифузія культур. Способи побудови культурних взаємодій: добровільні, вимушені, примусові. Різноманітність культур. Соціокультурні супер-системи. Соціокультурні наслідки глобалізації суспільства.

Зміст соціологічних концепцій елітарної і масової культури

Психоаналітична концепція та її особливості. Сутність і специфіка символічної концепції. Семіотична концепція про специфіку елітарної та масової культури.

Масова культура як прояв демократизації сучасного суспільства. Масова культура і процеси глобалізації. Основна функція елітарної культури.

Соціальні функції культури

Адаптаційна, пізнавальна, ціннісна, інформативна, комунікативна, нормативна, виховна, світоглядна, знакова (семіотична), виховна, людинотворча, соціалізаційна.

Соціологія книги

Соціологія книги, бібліотечна соціологія (загальна характеристика). Соціологія читання. Соціологічні дослідження текстових форм культури: художньої літератури (соціологія літератури), публіцистики (соціологія журналістики), наукових текстів.

Текстова комунікація як вид соціологічного дослідження

Текстова комунікація як вид соціологічного дослідження. Функції текстових форм культури в суспільстві. Типологія героя в художній літературі і соціальна типологія особистості. Текст як відображення соціальної реальності та як спосіб конструювання соціальної реальності. Текстова діяльність в структурі соціальної комунікації. Функції текстових форм культури в суспільстві. Текст як відображення соціальної реальності.

Повсякденність і репрезентативна культура

Повсякденне життя як процес життєдіяльності індивідів, що розгортається у звичних ситуаціях. Соціокультурна сутність повсякденності.

Перевага повсякденності (А. Шюц). Світ об'єктивного досвіду людини. Ділянки людського досвіду (релігія, сон, гра, художня творчість, світ душевної хвороби) як кінцеві сфери значень. Значення фактів, предметів, речей, явищ в особливій сфері досвіду. Порівняння різних світів досвіду. Повсякденність як верховна реальність.

Повсякденність і наука.

Співвідношення повсякденності й наукового знання. Наука як кінцева сфера значень (вища реальність, суворий детермінізм, позачасовий характер, відсутність смерті, що породжує тривогу як кінцевий мотив повсякденного життя).

Наука та народні знання, специфіка їх взаємовідношень.

Ритуалізація повсякденного життя.

Роль ритуальних структур у соціології. Різноманіття ритуалів. Релігійний культ як сукупність ритуалів. Типи ритуалів за функціями. Символічний характер ритуалів. Роль символу у повсякденному житті. Традиція, стиль і канон: співвідношення у культурі. Ритуал та соціальні інститути. Ритуал і ритуалізм.

Література

Основна

1. Соціологія: підручник для студ. вищих навч. закл. / за ред. В.М. Пічі. – Львів: Новий Світ – 2000, 2018. – 296 с.
2. Юрій М.Ф. Соціологія культури: Навч. посібник. К., 2006.
3. Соціологія культури в новому тисячолітті: навчально-методичний посібник. – Харків, 2006
4. Черниш Н.Й. Соціологія. Курс лекцій. Львів, 1998.

Допоміжна

6. Гатальська С.М. Філософія культури. К., 2005.
7. Культура-суспільство-особистість.-Навч. посібн./За ред.. Л. Скокової. К., 2006.

Інформаційні ресурси в інтернеті.

1. Інститут соціології НАН України <http://www.i-soc.com.ua>
2. Київський міжнародний інститут соціології <https://www.kiis.com.ua>
3. GfK Ukraine www.gfk.com/uk-ua

Тема 7. Соціологія громадської думки

Предмет соціології громадської думки

Соціологія громадської думки як галузь соціології. Об'єкт, суб'єкт та предмет соціології громадської думки. Функції соціології громадської думки. Роль соціології громадської думки у зв'язку з іншими галузями соціологічної теорії.

Суспільна свідомість та громадська думка

Суспільна свідомість як система духовних способів ставлення людей до навколишнього світу і до самих себе. Структура суспільної свідомості та її різновиди. Стан масової свідомості. Громадська думка як стан суспільної свідомості, спосіб її формування і вияву; як духовно-практичне утворення, елемент суспільних відносин.

Пізнавальні можливості громадської думки. її зв'язок з формами, рівнями, сферами суспільної свідомості. Залежність громадської думки від рівня суспільної свідомості. Конструктивні можливості суспільної свідомості і деструктивний вплив громадської думки.

Соціальна природа, структура і сутність громадської думки

Потреби та інтереси особистості, система духовних цінностей - основні збудники уваги людини до соціальних явищ і процесів. Об'єктивні і суб'єктивні чинники формування громадської думки.

Індивідуальна, групова, суспільна думка, їх взаємозв'язок та взаємодія. Основні характеристики громадської думки: спрямованість, інтенсивність, стабільність і динамічність, інформаційна насиченість, поширеність.

Громадська думка - цілісна динамічна система. Знання, уявлення, оцінки, ціннісні орієнтації, установки, вольові та емоційні складники в структурі громадської думки. Необхідність системно-структурного аналізу громадської думки.

Поняття суб'єкта як носія та виразника громадської думки. Різноманітність та різноманітність суб'єктів громадської думки. Особистість, соціальні групи, суспільство як суб'єкти громадської думки. Роль світоглядної культури суб'єкта.

Об'єкт громадської думки. Критерії вибору об'єкта: суспільний інтерес, дискусивність, компетентність. Розширення кола об'єктів як неодмінний елемент розбудови демократичного суспільства.

Формування громадської думки

Об'єктивні умови та суб'єктивні чинники формування громадської думки. Свідоме і стихійне в процесі формування громадської думки. Можливості управління або маніпулювання громадською думкою.

Основні етапи процесу формування громадської думки. Способи формування (навіювання, переконання, наслідування, вплив ідеалу та ін.), їх переваги і недоліки. Вплив установок та стереотипів.

Засоби формування громадської думки. Специфіка масових засобів та міжособистісного спілкування.

Функціонування громадської думки.

Громадська думка – регулятор суспільних відносин. Сутність пізнавальної, аналітичної, виховної та контрольної функцій громадської думки.

Чинники розвитку громадської думки (основні-другорядні, керовані-стихійні, контрольовані-непідконтрольні та ін.). Особливості переходу плюралізму думок в монізм громадської думки. Поняття функціонування громадської думки та межі функціонування. Якісні характеристики функціонуючої думки як основні індикатори її дослідження.

Різновиди існування та вияву, безпосередня залежність зрілості і дієвості громадської думки від рівня поінформованості суб'єкта і виразника. Поєднання раціонального та емоційного елементів в структурі функціонуючої громадської думки.

Канали висловлювання громадської думки.

Основні канали висловлювання громадської думки. Особливість вираження громадської думки через поведінку під час виборів. Висловлювання громадської думки через участь у законодавчій діяльності, референдумах, зібраннях. Висловлювання громадської думки засобами масової інформації і комунікації. Особливості висловлювання громадської думки через мітинги, протести, демонстрації, страйки. Лобізм як канал висловлювання громадської думки. Висловлювання громадської думки через оприлюднення результатів соціологічних опитувань.

Вплив на громадську думку.

Суть законів за допомогою яких можна управляти формуванням громадської думки. Засоби масової інформації як регулятор громадської думки

у суспільстві. Роль ЗМІ у формуванні громадської думки. Характер та джерела помилок формування громадської думки: поговір, плітки. Помилки прояву громадської думки: нездатність до точного висловлювання, відсутність бажання висловлюватись правдиво. Співвідношення громадської думки і громадського настрою.

Маніпулювання громадською думкою.

Маніпулювання як панування над духовним станом людей. Роль ЗМІ у процесі маніпулювання громадською думкою. Метод маніпулювання та їх сутність: визначення, блискуча всезагальність, рекомендація, підстасовування карт, перенесення, підміна, зміщення акцентів. Форми маніпуляції інформацією ЗМІ. Межі маніпулювання громадською думкою: конкуруюча пропаганда, довіра пропагандистам, різниця в освіті, вірування і система цінностей.

Громадська думка як соціальний інститут. Точки зору стосовно громадської думки як соціального інституту. Функції громадської думки як соціального інституту: адаптаційна, регулятивна, контрольна, захисна, консультативна, директивна та їх суть. Характеристики громадської думки: спрямованість, інтенсивність, стабільність, інформаційна насиченість, поширеність. Сфери вияву громадської думки.

Напрями вивчення громадської думки

Фундаментальний і прикладний напрями вивчення громадської думки. Особливості організації дослідження залежно від його спрямованості. Взаємозв'язок локальних, регіональних та загальнодержавних досліджень, їх координація.

Змістовний напрям дослідження громадської думки. Вивчення рівня інформованості населення, особливостей особистої та масової інформації. Основні якості соціальної інформації: повнота, змістовність, систематичність, диференційованість, оперативність, загальнодоступність та ін. Формальні і неформальні канали та види інформації. Критерій оцінки ефективності інформаційного процесу.

Соціально-психологічний напрям дослідження. Єдність раціонального і чуттєвого в громадській думці. Точка зору і позиція. Комплексне вивчення громадської думки та масових настроїв.

Досвід вивчення громадської думки у різних країнах

Залежність громадської думки від становища суб'єкта в соціальній структурі, демографічних характеристик, типу місця проживання тощо. Вплив на думку людини її безпосередньої включеності в різновиди життєдіяльності. Особливості громадської думки різних соціальних спільнот за інтенсивністю, зрілістю, формах вияву та ін. Вплив специфічних інтересів соціальних груп на тематичний діапазон громадської думки.

Вичленення рівнів громадської думки залежно від її суб'єкта. Специфіка виявлення і вивчення громадської думки соціальних спільнот різних рівнів.

Методи дослідження громадської думки

Особливості використання соціологічних методів у вивченні громадської думки. Вибір методу залежно від напрямку і теми дослідження.

Комплексні і цільові, пошукові та прикладні, масові і регіональні дослідження. Вивчення громадської думки окремих соціальних спільнот. Комплексні методи аналізу масових настроїв і громадської думки, їх взаємодії.

Основні етапи дослідження. Залежність типу та обсягу вибірки від предмета дослідження. Проблеми якісної і кількісної репрезентації, врахування соціально-демографічних груп і груп свідомості.

Література:

Основна

1. Афанасьєва Л.В., Букреєва І.В., Глебова Н.І. та ін. Методи збору, аналізу та комп'ютерної обробки соціологічної інформації. Навчально-методичний посібник. – Запоріжжя: Видавництво комунального закладу «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатoproфільний центр» Запорізької обласної ради, 2015. 416с.
2. І. З. Танчин. Соціологія. Навчальний посібник. К.: Знання, 2008. 351с.
3. Лубкович І.М. Соціологія і журналістика: Підручник. Львів, ПАІС, 2005. 176 с.
4. Кушерець В.І. Формування громадської думки. К., 1990.
5. Мак-Комбс М. Встановлення пріоритетів: масмедіа та громадська думка. К.: К.І.С., 2007. 256 с.
6. Нельга О.В. Соціологія громадської думки : навч. посібник. К.: вид-во Шейніної О.В., 2008. – 186

Додаткова

7. Опитування громадської думки. Посібник для журналістів і політиків. Укл. і ред. І.Е.Бекешкіна. К.: Фонд «Демократичні ініціативи», 2005. 88 с.
12. Опрос общественного мнения. Под ред. Н.В. Паниной. К.: Институт социологии НАН Украины, 2003. 84 с.
13. Організація та проведення соціологічного дослідження громадської думки. Соціологія: Навч. посіб. за ред. С. Макеєва. К., 2008. С. 443-566.
14. Оссовский В.Л. Соціологія громадської думки: навч. посібник. К.: Фоліант, 2005. 186 с.

Інформаційні ресурси в інтернеті.

1. ispp.org.ua – офіційний сайт Інституту соціальної та політичної психології АПН України
2. <http://socionet.ru/> - Соціонет – інформаційний простір з суспільних наук
3. <http://www.ras.ru/russian/RAS/ofcpr.html> – відділення філософії, соціології, психології і права РАН.
4. <http://www.socium.info/library.html> – бібліотека соціологічної літератури
5. <http://www.studfiles.ru/all-vuz/879/folder:2208/> - бібліотека соціологічної літератури

Тема 8. Соціологія масової комунікації

Система масової комунікації як соціальний інститут.

Інституційні форми масової комунікації. Суб'єктно-об'єктна форма масової комунікації. Організоване зараження, організована сугестія, організована маніпуляція. Розповідь, демонстрація та розвага, роздуми як

форми масової комунікації. Основні формати масової комунікації: освіта, релігія, агітація, пропаганда, реклама, література, театр, кіно (кіномистецтво), опера, балет, живопис, масові акції. Мас-медійні комунікації. Рекламна комунікація. РК- комунікації. Пропагандистська комунікація. Агітаційна комунікація.

Реклама та Public Relations в системі засобів масової комунікації. Основні тенденції розвитку світової медіа-індустрії та причини їх появи. Монополізація глобальних медіа-ринків. Масова комунікація і розвиток. Засоби масової комунікації в умовах залежного розвитку. Рух за «новий інформаційний порядок». Концепція «плюралізму світових комунікацій». Масова комунікація в умовах глобалізації. Основні напрямки критики глобалізації медіапроцесів і медіаструктур. Концепція культурного імперіалізму. Глобалізація як вестернізація. Негативні наслідки глобалізації медіа. Позитивні наслідки глобалізації в галузі медіа. Логіка дебатів про культурно-ідеологічних наслідки глобалізації медіа.

Емпіричні дослідження масової комунікації. Аналіз змісту як метод соціологічного дослідження. Контент-аналіз як метод дослідження мас-медіа. Принципи і умови контент-аналізу та вимоги до нього. Цілі та завдання контент-аналітичного дослідження. Можливості якісно-кількісного аналізу. Типи та види аналізу змісту. Особливості контент-аналізу в порівнянні з якісними методами. Загальні характеристики процесу контент-аналізу. Об'єкт контент-аналітичного дослідження. Предмет контент-аналізу. Надійність, достовірність і валідність контентного аналізу. Проблема вибірки. Текст як показник намірів комунікатора. Текст та можливості аналізу аудиторії. Дослідження змісту як наукова процедура. Інтерпретація результатів дослідження.

Література:

Основна

1. Квіт С. Масові комунікації: підручник. 2-ге вид., випр. і доп. К.: ВД «Київо-Могилянська академія», 2018. 352 с.
2. Основи соціології масової комунікації : підруч. для студ. вищ. навч. закл. Інститут підготовки кадрів держ. служби зайнятості України. К. : ІПК ДСЗУ, 2009. 308 с.
3. Наукова комунікація у мас-медіа, практикум, пер. з англ. Н. В. Зелінська ; уклад. А. А. Бойко [та ін.] ; ред. В. В. Різун. Л. : Українська академія друкарства, 2009. 124 с.
4. Терещук В. І. Масові комунікації : навч. посіб. для студентів ВНЗ ; Ун-т економіки та права "КРОК". 2017. 200 с.
5. Яремчук, С. С. Соціологія масової комунікації : навч. посіб. ; Чернів. нац. ун-т ім. Юрія Федьковича. Чернівці : Рута, 2015. 247 с.

Допоміжна:

6. Лубкович І.М. Соціологія і журналістика: Підручник. Львів: ПАІС, 2005. 176 с.

7. Почепцов Г.Г. Коммуникативный инжиниринг: теория и практика. К.: Альтер-пресс, 2008. 408 с.
8. Хобта С. В. Комп'ютерні технології в соціологічному дослідженні : навч.-метод. посіб. для студ. ден. та заоч. форм навчання спец. "Соціологія" ; Держ. закл. "Луган. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка". Луганськ : ДЗ "ЛНУ імені Тараса Шевченка" , 2012. 248 с.

Інтернетні ресурси

9. Інститут соціології НАН України | Інститут соціології НАН <http://www.i-soc.com.ua>
10. Київський міжнародний інститут соціології <https://www.kiis.com.ua>
11. GfK Ukraine www.gfk.com/uk-ua
12. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва <https://dif.org.ua>
13. Gallup International Association (GIA) <http://www.gallup-international.com>
14. Pew Research Center <https://www.pewresearch.org>

Напрямок: "Методологія та методи соціологічних досліджень"

Тема 1. Програмування соціологічних досліджень

Введення в предмет «Програмування соціологічних досліджень».

Рівні соціологічного знання. Поняття емпіричного, конкретно-соціологічного, прикладного дослідження. Суть поняття Програмування (планування, технологія) соціологічних досліджень. Основні етапи здійснення соціологічного дослідження. Основні компоненти програми соціологічного дослідження.

Соціологічне дослідження: поняття, функції, методологія.

Сутність соціологічного дослідження, його завдання та основні функції. Визначення проблеми та підходу до здійснення соціологічного дослідження. Методологічні стратегії та категорії у соціологічному дослідженні. Соціальні та соціологічні дослідження. Стратегії соціологічного пошуку. З'ясування загальних і специфічних категорій. Методологія та методи соціологічного дослідження. Техніка соціологічних досліджень.

Головні типи соціологічних досліджень.

Емпіричне та теоретичне дослідження. Фундаментальне та прикладне дослідження. Пошукове, описове та аналітичне дослідження. Види соціологічних досліджень в залежності від методу дослідження. Локальні (точкові) районовані, галузеві, регіональні та загальнонаціональні, міжнародні дослідження. Разове, повторне дослідження. Типи соціологічних досліджень в залежності від об'єкту пізнання. Типи соціологічних досліджень в залежності від затрат часу. Типи соціологічних досліджень в залежності від системи вибору одиниць об'єкту. Держбюджетні та госпрозрахункові дослідження.

Розділи програми

Основні складники методологічної частини програми соціологічного дослідження. Методологічна частина програми. Формулювання і обґрунтування соціальної проблеми. Визначення мети дослідження. Формулювання завдань дослідження. Вивчення об'єкту дослідження. Визначення предмету

дослідження. Логічний аналіз основних понять. Інтерпретація та операціоналізація понять. Формулювання гіпотез дослідження. Обґрунтування та можливості емпіричної перевірки гіпотез. Загальні вимоги до гіпотез. Перевірка гіпотез.

Методична частина програми соціологічного дослідження. Виокремлення досліджуваної сукупності. Характеристика методичного інструментарію збору інформації. Побудова логічної схеми комп'ютерної обробки інформації.

Організація та планування соціологічного дослідження.

Сутність та складові організації соціального дослідження. Елементи планування соціального дослідження. Види планів.

Робочий план соціологічного дослідження. Стратегічний план. Проект соціологічного дослідження.

Ескіз програми соціологічного дослідження. Визначення основних процедур зібрання та аналізу первинних даних.

Основні методи збору соціологічної інформації: анкетування, аналіз документів, спостереження, експертне оцінювання, соціометрія. Визначення основних процедур зібрання та аналізу первинних даних.

Література:

Основна

1. Афанасьєва Л.В., Букреєва І.В., Глебова Н.І. та ін. Методи збору, аналізу та комп'ютерної обробки соціологічної інформації. Навчально-методичний посібник. – Запоріжжя: Видавництво комунального закладу «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр» Запорізької обласної ради, 2015. 416с.
2. Панина Н.В. Избранные труды по социологии: В трех томах. – Том 1. Вопросы теории, методологии, технологии социологического исследования и профессиональной этики. Сост., ред., вступ. Статья Е.И.Головахи. К.: Факт, 2008. 472с.

Допоміжна

3. Сурмин Ю.П., Туленков Н.В. Методология и методы социологических исследований: Учеб. пособие. К.: МАУП, 2000. 304 с.
4. Чурилов Н.Н. Проектирование выборочного социологического исследования. К.: Наукова думка, 1986.
5. Паніотто В. Методи опитування: підручник / В. Паніотто, Н. Харченко – К.: ВД «Київо-Могилянська академія», 2017. – 340 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Архів журналу. Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. [Інститут соціології НАН України <http://stmm.in.ua/archive/>
2. Вербець В.В. Методологія та методика соціологічних досліджень. Рівне - Острого. - 2007 [Ел. Ресурс. Спосіб доступу: <http://eprints.oa.edu.ua/376/1/metodolog.pdf>]
3. Інститут соціології НАН України | Інститут соціології НАН <http://www.i-soc.com.ua>
4. Київський міжнародний інститут соціології <https://www.kiis.com.ua>

Тема 2. Організація та методи вибіркового дослідження

Основні поняття вибіркового методу

Суть вибіркового спостереження як різновиду несучільного спостереження, його переваги і сфери практичного застосування.

Параметри вибірки і генеральної сукупності. Поняття репрезентативності вибірки.

Основні завдання вибіркового спостереження. Основні теореми закону великих чисел.

Скінченність генеральної сукупності. Поняття одиниць відбору та одиниць спостереження. Помилки відбору. Типологія помилок у формуванні вибіркової сукупності: випадкові та систематичності. Надійність вибірки. Репрезентативність – основна вимога до вибіркової сукупності. Помилка репрезентативності. Класифікація підходів до формування вибіркової сукупності..

Шляхи формування вибірки.

Випадкова вибірка, як основа для формування всіх вірогіднісних типів вибірки. Визначення власне випадкової вибірки. Засоби реалізації власне випадкового методу відбору. Принципи жеребкування таблиць випадкових значень, генератора випадкових чисел. Повторний та неповторний відбір. Моделювання випадковості. Механічний та територіальний відбір. Розрахунки помилки репрезентативності власне випадкової вибірки.

Механічна вибірка Моделювання вибіркової сукупності. Поняття та розрахунок кроку вибірки. Специфіка розрахунку помилки репрезентативності вибірки. Визначення обсягу вибіркової сукупності. Проблема репрезентативності при механічному відборі: наявність системи в генеральному розподілі ознаки.

Пропорційний та непропорційний стратифікований відбір одиниць спостереження. Основа для групування одиниць генеральної сукупності. Особливості ознаки, що покладена в основу стратифікації. Умови підвищення точності вибірових показників: основа для розрахунку помилки вибірки — середнє значення внутрішньо групових дисперсій. Визначення обсягу вибірки при пропорційному та непропорційному підході до формування страт вибіркової сукупності.

Основа цілеспрямованої вибірки. Типи цілеспрямованих вибірок. Метод типових одиниць. Обмеження в застосуванні. Цільова вибірка. Сфери застосування. Квотний відбір. Апріорний та апостеріорний відбір при квотній вибірці. Визначення обсягу вибірки при квотному відборі. Проблема вибору ознак: жорсткі та знижені вимоги до вибірки.

Організація багатоступеневої вибірки

Метод підвибірок. Сфери практичного застосування двоступеневих і багатоступеневих вибірок. Побудова основ багатоступеневих вибірок. Проста двоступенева вибірка з одиницями однакового розміру і рівними імовірностями

добору. Спеціальні різновиди простої двоступеневої вибірки: гніздовий, розшарований. Подвійна вибірка з розшаруванням генеральної сукупності.

Проста триступенева вибірка. Розміщення вибірки за умови різного розміру одиниць первинної сукупності: а) імовірність добору однакова, б) імовірність добору пропорційна розміру одиниць. Порівняння точності оцінювання альтернативних методів формування підвбірок.

Література.

1. Афанасьєва Л.В., Букреєва І.В., Глебова Н.І. та ін. Методи збору, аналізу та комп'ютерної обробки соціологічної інформації. Навчально-методичний посібник. – Запоріжжя: Видавництво комунального закладу «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр» Запорізької обласної ради, 2015. 416с.
2. Паніотто В. Методи опитування: підручник / В. Паніотто, Н. Харченко – К.: ВД «Київо-Могилянська академія», 2017. – 340 с.
3. Чурилов Н.Н. Типология и проектирование выборочного социологического исследования (история и современность). К.: Факт, 2008. 366 с.
4. Паніотто В.І., Максименко В.С., Харченко Н.М. Статистичний аналіз соціологічних даних. К.: Вид.дім «КМ Академія», 2004. 270 с.
5. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження. Курс лекцій. Навч. посібн. К.: Наукова думка, 1996.
6. Афанасьєва Л.В., Букреєва І.В., Орлов А.В. Методи збору, аналізу та комп'ютерної обробки соціологічної інформації. Навчально-методичний посібник. Мелітополь, видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2014. 408 с.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Архів журналу. Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. [Інститут соціології НАН України <http://stmm.in.ua/archive/>
2. Вербець В.В. Методологія та методика соціологічних досліджень. Рівне - Острог. - 2007 <http://eprints.oa.edu.ua/376/1/metodolog.pdf>
3. Державна служба статистики України www.ukrstat.gov.ua
4. Социологическая группа «Рейтинг» (RatingGroupUkraine) <http://ratinggroup.ua>
5. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва <https://dif.org.ua>
6. Gallup International Association (GIA) <http://www.gallup-international.com>
7. Pew Research Center <https://www.pewresearch.org>

Тема 3. Методологія соціологічних досліджень

Соціологічне дослідження як процес: огляд основних етапів.

Етапи та процедури соціологічного дослідження. Програма соціологічного дослідження – головний документ, який включає в себе передумови наукового пошуку. Програма як організаційна підстава дослідження. Головні типи соціологічного дослідження (теоретично-прикладне та прикладне). Специфіка побудови програми залежно від її типу. Розділи програми. Внутрішня та зовнішня функції програми.

Дослідницьке питання та дослідницькі гіпотези.

Висунення цілей дослідження як орієнтація на його кінцевий результат. Теоретично-прикладні та практичні цілі дослідження. Завдання дослідження. Послідовне висування програмних завдань залежно від головної мети дослідження. Методичні завдання. Гіпотеза – головний методологічний інструмент соціологічного дослідження. Джерело формулювання гіпотези. Логічна структура гіпотези та принципи її побудови. Типи гіпотез у соціологічному дослідженні. Гіпотеза головна та гіпотези-наслідки. Описові та пояснювальні гіпотези. Обґрунтування та можливість емпіричної перевірки гіпотез. Залежність типу соціологічного дослідження від гіпотези. Загальні вимоги до гіпотези.

Дизайн дослідження.

Метод як система формалізованих правил збирання первинної соціологічної інформації. Поняття методу, техніки, методики та процедури соціологічного дослідження. Порівняльна характеристика основних методів збирання інформації: документального, безпосереднього спостереження та опитування. Документ як джерело інформації про соціально-нормативні вимоги, події та умови діяльності. Межі застосування спостереження. Універсальність опитувань.

Різні ролі спостерігача: 1) повний учасник; 2) учасник як спостерігач; 3) спостерігач як учасник; 4) повний спостерігач. Підготовка до поля. Збір попередньої інформації.

Вибірка в польових дослідженнях. Як слід задавати запитання в спостереженні. Як слід записувати спостереження. Польовий журнал.

Обробка даних польового дослідження. Переписування польових заміток. Створення папок і комп'ютерних файлів.

Аналіз даних польового дослідження. Індуктивна логіка дослідження. На що треба звертати увагу в польових дослідженнях? Подібності та відмінності. Норми поведінки. Відкриття універсалій. Пояснення відмінностей. Інтроективний аналіз спостережень.

Найбільш поширені помилки в аналізі польових спостережень: 1) провінціалізм; 2) виводи "на швидку руку"; 3) спірні причини; 4) стислі докази; 5) помилкові дилеми. Ілюстрація польових досліджень: Е. Бакстер, К. Хоппер. Спостереження життя бездомних бідняків (1982 р.).

Сильні та слабкі сторони польових досліджень: глибина розуміння; суб'єктивність; узагальнення результатів; взаємодоповнення якісних і кількісних методів.

Література.

1. Афанасьєва Л.В., Букреєва І.В., Глебова Н.І. та ін. Методи збору, аналізу та комп'ютерної обробки соціологічної інформації. Навчально-методичний посібник. – Запоріжжя: Видавництво комунального закладу «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр» Запорізької обласної ради, 2015. 416с.

2. Паніотто В. Методи опитування: підручник / В. Паніотто, Н. Харченко – К.: ВД «Київо-Могилянська академія», 2017. – 340 с.
3. Батыгин Г.С. Лекции по методологии социологических исследований. Учебник для вузов. М.: Аспект-Пресс, 1995
4. Браймен А., Белл Э. Методы социальных исследований. Группы, организации и бизнес. Х.: Изд-во Гуманитарный Центр, 2012. 776 с.
5. Панина Н.В. Избранные труды по социологии: В трех томах. – Том 1. Вопросы теории, методологии, технологии социологического исследования и профессиональной этики. Сост., ред., вступ. статья Е.И. Головахи. К.: Факт, 2008. С.164-384.
6. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження. Курс лекцій. Навч. посібн. К.: Наукова думка, 1996.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Архів журналу. Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. [Інститутсоціології НАН України <http://stmm.in.ua/archive/>
2. Вербець В.В. Методологія та методика соціологічних досліджень. Рівне - Острог. - 2007 <http://eprints.oa.edu.ua/376/1/metodolog.pdf>
3. Державна служба статистики України www.ukrstat.gov.ua
4. Социологическая группа «Рейтинг» (RatingGroupUkraine) <http://ratinggroup.ua>
5. Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва <https://dif.org.ua>
6. Gallup International Association (GIA) <http://www.gallup-international.com>
7. Pew Research Center <https://www.pewresearch.org>

Тема 4. Методи збору соціологічної інформації

Аналіз документів.

Характеристика документальної інформації у соціологічній інформації. Історія виникнення методу. Проектування класифікатора контент-аналізу.

Формулювання завдань до проектування класифікатора. Побудова категорій аналізу. Термінологічне уточнення ознак. Випадки нетермінологічної фіксації. Сутність формалізованого аналізу документів (контент-аналіз).

Розробка дослідницьких інструментів контент-аналізу. Визначення одиниць обліку, конструювання інструменту для вимірювання та реєстрації одиниць аналізу. Побудова загальної схеми класифікатора. Проектування бланків аналізу інформації. Програма обробки бланків аналізу. Складання завдань та інструкцій реєстраторам та кодувальникам.

Традиційний метод аналізу документів (зовнішній та внутрішній аналіз). Зовнішній і внутрішній аналіз документів. Аналітичний опис тексту: первинне прочитання тексту для створення його загального бачення; вторинне, детальніше прочитання тексту для його «щільного» опису; нове прочитання тексту для формулювання кодів, узагальнення коментарів і вилучення непотрібної інформації.

Розшифрування – як процес творення «нового тексту». Загальні принципи аналітичного опису неструктурованого тексту.

Структурний аналіз малих груп. Соціометрія.

Соціометрія та сітковий аналіз, структурне бачення світу. Зображення соціометричних даних. Соціограма та соціоматриця. Вибірка в соціометрії. Вимірювання відношень, інтегрування соціометричних матриць. Аналог кореляційного аналізу в соціометрії. Індивідуальні та групові соціометричні індекси. Підструктури в групах. Зв'язок соціометричних та звичайних ознак. Сітковий аналіз.

Анкетне опитування: мистецтво ставити запитання.

Загальна характеристика анкетного опитування: особливості, переваги та вади. Індивідуальне та групове анкетування.

Основні вимоги до складання анкети. Конструювання анкети: формулювання завдань до проектування анкети; побудова категорій аналізу; визначення складу тем, проблем, задач, що включаються до складу анкети відповідно до виділеними категоріями аналізу; побудова блоку "паспорт"; проектування блоку програмно-тематичних питань; складання вступного звернення та інструкції респонденту.

Загальна композиція анкети. Запитання як дослідницький інструмент, структура запитання як дослідницького інструменту. Класифікація запитань за цілями, характером постановки, методами та формами реєстрації відповідей, функціями в анкеті.

Технології розроблення точних запитань і загальні критерії їх оцінки. Оцінка логічної задачі запитання та його однозначності, типові помилки. Критерії повноти, збалансованості та несуперечливості для різних типів запитань. Розгляднеобхідності забезпечення респондентові можливості ухилитися від відповіді для різних типів запитань. Оцінка запитань за критеріями компетентності, інформованості та нейтральності формулювань.

Перевірка необхідності й доцільності запитання з погляду характеристик потенційних респондентів (чи всім варто ставити запитання). Оцінювальні запитання і перевірка їхньої якості. Логічний взаємозв'язок пізнавальної задачі, розроблюваного опитувальника та меж інтерпретації отриманих результатів. Кодифікація питань. Графічне оформлення. Можливі зсуви інформації, їх коригування.

Тести та їх типи.

Визначення тесту. Тест як метод вивчення та вимірювання властивостей особистості, що не піддаються безпосередньому спостереженню.

Теорія тестування. Основні функції тестів. Застосування тестів в соціології. Вимоги щодо формулювання питань та вироблені методики постановки питань.

Процедура організації тестування Конструювання тестів та процедура вимірювання. Переваги та недоліки тестування. Використання комп'ютерів при тестовому опитуванні.

Експертні оцінювання.

Специфіка експертного опитування. Поняття експерта. Види опитування: масове (респондентів), експертне та псевдо-експертне (представників). Класифікація форм експертного опитування. Особливості експертного

опитування (за метою, вибіркою, процедурою та методом аналізу).

Методи відбору експертів у соціологічному опитуванні: документальний, експериментальний, атестація та самооцінка. Процедура роботи (мозкова атака, метод комісії, зіставлена оцінка, стимульоване спостереження, метод Дельфи).

Спеціальні методики роботи експертів (бальні оцінки, впорядкування рангів, парне порівняння, послідовне порівняння). Види прогнозів.

Опитування громадської думки.

Специфіка методів емпіричного дослідження громадської думки. Опитування як метод збирання соціологічної інформації. Історія становлення методу. Пізнавальні можливості. Види опитувань: письмове (анкетування) та усне (інтерв'ю), очні та заочні (поштові, телефонні, пресові), експертні та масові, вибіркові та суцільні. Особливості, переваги та недоліки методу. Труднощі та типові помилки.

Особливості інтерв'ю. Інтерв'ю – способи організації роботи, процедура та інструмент опитування. Можливі зсуви, їх оцінювання та коригування. Різновиди опитувань: за відношенням до мети дослідження і до особистості респондента, за предметним змістом, ступенем стандартизації, ступенем відповідей, за конструктивними особливостями та за функціональним призначенням.

Вплив соціокультурного та соціополітичного контексту на процес ідентифікації громадської думки. Канали вивчення громадської думки. Особливості соціологічних інтерпретацій суб'єктів громадської думки. Виявлення оцінок, переваг, думок усіх верств населення з боку державних та громадських організацій як прояв функціонування демократичного суспільства.

Якісні та кількісні методи збору інформації.

Метод як система формалізованих правил збирання первинної соціологічної інформації. Поняття методу, техніки, методики та процедури соціологічного дослідження. Взаємозв'язок мети дослідження та методів.

Методологічна дилема «якісне-кількісне»: інтелектуальна установка дослідника. Загальна типологія соціологічних методів: якісні та кількісні методи. Кількісні методи в соціології: їхні переваги й обмеження. Класифікація якісних методів соціологічних досліджень.

Основні сфери застосування якісних методів в соціологічних дослідженнях. Методика та техніка проведення якісних досліджень. Проблема надійності якісних досліджень. Основні вимоги до етапу описування.

Метод аналізу ситуацій (Casestudy) і його пізнавальні можливості

Поняття ситуації та її основні різновиди. Історія методу аналізу ситуацій. Характерні ознаки методу Casestudy. Поняття ситуації та її основні різновиди.

Категоріальний апарат методу аналізу ситуацій. Класифікація основних ситуацій з погляду визначених явищ. Класифікація потреб. Класифікація ролей в кейсі. Час в кейсі. Технологія розроблення кейсів: визначення проблеми дослідження; вибір чи розроблення кейсів; вибір методів дослідження; збір необхідної інформації; аналіз окремого кейса; порівняльний аналіз кейсів; формулювання гіпотези; аналіз додаткової літератури; завершення досліджень.

Технологія застосування кейсів у навчанні. Дослідницьке застосування методу Casestudy. Вади та переваги побудови теорій на основі кейсів

Глибинне інтерв'ю: теорія і технології.

Види глибинного інтерв'ю: напівструктуроване, нарративне, біографічне, лейтмотивне, фокусоване, діалогове. Технологія глибинного інтерв'ю. Послідовність кроків підготовки до інтерв'ю.

Теоретична вибірка в глибинному інтерв'ю. Основні стратегії побудови вибірки. Побудова теорії. Організаційний етап інтерв'ю. Пошук респондентів. Характеристики активного оповідача. Стратегія та тактика інтерв'ювання. Етичні аспекти інтерв'ювання.

Етапи проведення інтерв'ю: фаза початку інтерв'ю; фаза стимуляції розповіді, фаза нарації, додаткова фаза інтерв'ю, фаза закінчення інтерв'ю. Знаки та правила транскрибування. Кодування як виділення категорій та їх властивостей з якісних емпіричних даних.

Первинний опис текстових даних. Способи теоретизації в якісному дослідженні. Колекціонування супровідних особистих документів та матеріалів. Тріангуляція даних. Практичні рекомендації щодо організації та проведення індивідуального поглибленого інтерв'ю.

Фокус-групові дослідження.

Основні характеристики методу фокус-груп. Переваги методу фокус-груп. Вади методу. Проблеми ефективності фокус-груп. Фокус-групи в контексті інших методів збирання емпіричної інформації.

Методологічні аспекти підготовки та проведення фокус-груп: постановка цілей, визначення меж дослідження. Деякі правила вивчення "гострих" соціальних проблем методом фокус-груп. Інтерпретація отриманих даних. Методологічні аспекти підготовки та проведення фокус-груп: постановка цілей, визначення меж дослідження. Технологічні прийоми забезпечення реалізації дослідницьких завдань.

Етап підготовки фокус-групи. Розроблення сценарію. Вимоги до учасників і принципи формування груп.

Спостереження як метод збирання первинної соціологічної інформації.

Повсякденне та наукове спостереження. Сутність та зміст наукового спостереження. Специфіка соціологічного спостереження. Недоліки та переваги застосування методу. Типові помилки в застосуванні методу. Особливості застосування методу спостереження. Класифікація видів спостереження: спостереження включене та невключене, відкрите та інкогніто, лабораторне та польове. Процедура соціологічного спостереження. Принципи формування гіпотез в дослідженні.

Одиниці спостереження. Проблеми взаємовпливу суб'єкта та об'єкта в процесі спостереження. Техніка спостереження, реєстраційні документи. Етичні норми при проведенні дослідження даним методом. Підготовка спостерігачів. Розробка інструментарію та складання звіту за наслідками спостереження. Звіт за підсумками дослідження: структура. Формулювання аналітичної довідки.

Структура звіту.

Основні види підсумкових документів: наукові публікації; Звіти для замовників соціологічних досліджень; публікації у засобах масової інформації. Структура соціологічних звітів: вступна частина – титульний лист, зміст, основні висновки (резюме) дослідження; основна частина: методологія дослідження – опис цілей та завдань, методології, методів та методик; виклад основних результатів; основні висновки дослідження та можливі рекомендації (які мають відповідати інформаційним запитам замовника); додатки.

Література:

Основна.

1. Крушельницька О.В. Методологія та організація наукових досліджень: Навчальний посібник.- К.: Кондор, 2003. 192
2. Афанасьєва Л.В., Букреєва І.В., Глебова Н.І. та ін. Методи збору, аналізу та комп'ютерної обробки соціологічної інформації. Навчально-методичний посібник. – Запоріжжя: Видавництво комунального закладу «Хортицький національний навчально-реабілітаційний багатопрофільний центр» Запорізької обласної ради, 2015. 416с.
3. Паніотто В. Методи опитування: підручник / В. Паніотто, Н. Харченко – К.: ВД «Київо-Могилянська академія», 2017. – 340 с.
4. Опрос общественного мнения/ Под ред. Н.В. Паниной. К.: Институт социологии НАН Украины, 2003. 84 с.
5. Панина Н.В. Технологія соціологічного дослідження. К.: Інститут соціології НАН України, 2007. 320 с.

Додаткова:

6. Городяненко В.Г. Социологический практикум. Учебно-методическое пособие. К.: Академия, 1999. 160 с.
7. Н.В. Панина. Избранные труды по социологии: В трех томах. – Том 1. Вопросы теории, методологии, технологии социологического исследования и профессиональной этики/Сост., ред., вступ, статья Е.И. Головахи. К.: Факт, 2008. 472 с.
8. Костенко Н.В., Иванов В.Ф. Досвід контент-аналізу: Моделі та практики: Монографія – К.: Центр вільної преси, 2003

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Архів журналу. Соціологія: Теорія, методи, маркетинг. Інститутсоціології НАН України <http://stmm.in.ua/archive/>
2. Вербець В.В. Методологія та методика соціологічнихдосліджень. Рівне - Острог. - 2007 <http://eprints.oa.edu.ua/376/1/metodolog.pdf>
3. Державна служба статистики України www.ukrstat.gov.ua
4. Інститут соціології НАН України | Інститут соціології НАН <http://www.i-soc.com.ua>
5. <http://www.aup.com.ua/wp-content/uploads/2016/03/Dosvid-kontent-analizu.-Modeli-ta-praktiki.pdf>
6. http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7700/Bogdan_SocResearch.pdf

ЗРАЗОК БІЛЕТУ Й ЕТАЛОНУ ВІДПОВІДІ:
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

ЕКЗАМЕНАЦІЙНИЙ БІЛЕТ № _____

I. Теоретичні питання:

Проблема мікро- і макросинтезу в сучасній соціології

Пошуки інтегративного підходу в сучасній соціологічній теорії здійснюються у кількох напрямках. Серед них найпомітнішими з початку 80-х років є спроби синтезувати мікро- і макро-соціологічні теорії, які представлені теорією "структурації" Ентоні Гідденса; теорією "інтеграції свободи і примусу в процесі соціальної дії і соціального порядку" Дж. Александера; теорією "інтегрованого підходу до соціальної дії із системною поведінкою" Джеймса Коулмена (США) та ін.

Однак, незважаючи на численні спроби інтегрування мікро- і макротеорій, між соціологами зберігаються розходження у визначенні сутності змісту мікро- і макроявищ. Більшість з них ототожнюють мікрорівень соціального буття з емпіричною реальністю повсякденного життя індивіда, а макрорівень — із суспільством у цілому. До явищ мікрорівня належать феномени психологічного змісту, індивіди та зразки взаємодії між ними тощо, до явищ макрорівня — соціальний статус індивіда, окремі соціальні групи, структурні компоненти суспільства та світові системи. Поряд з цим досить популярна концепція, яка обстоює думку, згідно з якою поняття "мікро" і "макро" взагалі не мають фізичних референтів серед емпіричної реальності. Ці поняття є здебільшого аналітичними концептами (Дж. Александер).

Обґрунтовуючи ідею необхідності інтеграції мікро- і макро-аналізів, представники різних соціологічних шкіл наголошують на більшому значенні або мікро-, або макрорівнів. Типовим прикладом перебільшення значення мікрорівня при інтеграції соціологічного знання є підхід Р. Коллінза, який всупереч своїм заявам про прихильність до ідеї об'єднання мікро- і макроявищ не вбачає в макроструктурах нічого іншого, крім розширеного відтворення мікроевзаємодій. Такий підхід Р. Коллінз називає "радикальною мікросоціологією" і на цій підставі прагне показати, що всі "макроявища" можуть бути зображені у вигляді "комбінацій мікроподій". Він, зокрема, наголошує, що макроструктура містить лише велику кількість мікроевзаємодій, які повторюються (інколи змінюються) у часі й просторі.

Прикладом іншого підходу, а саме — перебільшення значення макрорівня при інтеграції соціологічного знання, є теоретизування Дж. Александера, що отримали назву "багатомірної соціології", за допомогою якої він намагається сформулювати "нову теоретичну логіку для соціологів". На його думку, намагання віддати перевагу при теоретичному синтезуванні мікрорівню є "теоретичною помилкою". Тому він негативно ставиться до теорій (наприклад, символічного інтеракціонізму), які узагальнюють дослідження феноменів свідомої діяльності на мікрорівні й екстраполюють такі узагальнення на

макрорівень. Подібні теорії, хоч і зберігають поняття індивідуальної свободи і волюнтаризму, не здатні запропонувати ймовірнісну інтерпретацію унікального характеру колективних феноменів. Негативно ставиться Дж. Александер і до економічного і структурного детермінізму, які обстоюють ідею примусового порядку і виключають свободу індивіда.

Нова теоретична модель Дж. Александера ґрунтується на проблемі порядку, що має індивідуальний (мікро-) і колективний (макро-) рівні, та проблемі дії, що поєднує у собі матеріальний (об'єктивний) і ідеальний (суб'єктивний) рівні. Виходячи саме з цих двох континуумів, Дж. Александер розробляє чотири головні рівні аналізу, що зосереджуються на таких опозиціях: колективне - індивідуальне, колективне - матеріальне, індивідуальне - ідеальне, індивідуальне - матеріальне. Проте Дж. Александер саме завдяки тому, що обстоює проблему порядку, віддає перевагу "колективістській, нормативній" макропозиції: "Надія об'єднати колективний порядок та індивідуальний вибір знаходиться скоріше на шляхах нормативної, ніж раціоналістичної традиції".

Основний висновок Дж. Александера такий: "Загальна структура для соціальної теорії може бути виведена лише із колективістської перспективи". Він стверджує, що соціальні теоретики мають обирати або колективістську, або індивідуалістську перспективу. Якщо вони дотримуються першої (колективістської) перспективи, то мають певною мірою можливість приєднати "порівняно невеликий" елемент "індивідуальної згоди". Якщо ж вони обирають другу (індивідуалістську) перспективу, то прирікають себе на намагання включати до своїх теорій надіндивідуальні феномени. Дилема може бути розв'язана лише завдяки відмові від формальної прихильності до індивідуалізму, тобто відмові від теоретичного врахування особливостей процесів на мікрорівні соціуму.

Є також можливість подолання мікро- і макроекстремізму з боку тих дослідників проблеми інтеграції соціологічної теорії, які не схильні віддавати перевагу певному рівню. Йдеться про те, щоб розпочинати аналіз не з мікро- і не з макрорівня, а десь посередині соціального континууму, тобто з того, що отримало назву "мезорівень" (середній) при дослідженні формальних організацій і договірному порядку. Проте за всієї привабливості мезо-рівневого підходу до мікро- та макроінтеграції він ще має продемонструвати здатність синтезувати соціологічні знання.

Зосередження уваги виключно на одному рівні аналізу (чи то мікро-, чи макро-, чи то мезо-) не дає позитивних результатів. Нагальною потребою стає перехід до принципово нових інтегративних процедур опису і пояснення. Саме на такий шлях у своїх останніх наукових розвідках стає Дж. Александер, який описує мікро- і макроявища спільними для обох цих рівнів поняттями. Свідченням цьому може слугувати таке його міркування: "Колективні обставини дії водночас і стимулюють, і обмежують цю дію. Якщо я правильно концептуалізував дію, то обставини можна розцінювати як продукт цієї дії; якщо мені пощастить правильно концептуалізувати обставини, то дію можна буде розглядати як результат цих обставин".

Однак найбільш обґрунтованим підходом до проблеми є "теорія структурації" Е. Гідденса. Він вважає, що виокремлення мікро- і макрорівнів дає мало користі й що найкращим прикладом "інтегрованої соціологічної парадигми" залишаються праці К. Маркса. Саме з таких позицій Е. Гідденс, критикуючи крайнощі макротеорій типу структурного функціоналізму за їхній надмірний наголос на "соціальних об'єктах" та крайнощі мікротеорій типу символічного інтеракціонізму за перебільшення ними ролі "соціальних суб'єктів", протиставляє їм свою перспективу — "теорію структурації".

Е. Гідденс формулює її в інтегрованих термінах. Згідно з "теорією структурації", в соціальних науках основним об'єктом дослідження є не досвід окремого діяча, не існування будь-якої форми соціальної тотальності, а соціальна практика, що розгортається у часі і просторі. Структурація ґрунтується на ідеї, згідно з якою агенти і структури не є двома незалежно заданими наборами явищ, а являють собою дуальність. Іншими словами, агент зважає на структуру, а структура властива агентіві. Що ж до структурних властивостей соціальних систем, то вони є однаковою мірою і засобом, і результатом практики. Отже, структура не є зовнішньою щодо діяча, вона існує і в глибинах пам'яті, і в соціальній практиці. Е. Гідденс відмовляється розглядати структуру як таку, що просто примушує. Навпаки, він трактує її однаковою мірою: і як таку, що примушує, і як таку, що надає можливість щось творити. Правда, зазначає Е. Гідденс, діячі іноді втрачають контроль над структурними властивостями соціальних систем так само, як вони втрачають почуття часу і простору. Проте така втрата контролю не є неминучою.

Отже, підходи Е. Гідденса, а також спроби Дж. Александера і Р. Коллінза приєднатися до обстоюваної ним позиції (тобто не дихотомічного, а раціонально-діалектичного підходу) є найперспективнішими з огляду на подолання досить поширеної у спробах інтегрувати соціологічні знання мікро- і макроодноробкості. Увага теоретиків-інтеграціоністів дедалі більше концентрується навколо взаємозумовленості мікро- і макроявищ, а не на полярностях соціального континууму. Великі можливості відкриваються завдяки залученню фактора часу, тобто спроби розглядати інтеграцію в динаміці, а не у статиці, в контексті соціальних змін, а не позаісторичних структур. Як вважають Е. Гідденс, Р. Коллінз та інші соціологи, "мікро" і "макро" є відносними поняттями у часі й просторі.

2. Обґрунтуйте соціальне прогнозування й планування та їх роль у вивченні управління.

Соціально-управлінська діяльність включає в себе ряд послідовно розгортаються етапів (стадій): **соціальне прогнозування** (що передбачає, базово-інформаційна стадія), **соціальне проектування і планування** (перед вказівна стадія), **прийняття рішення** (результуюча, підсумкова стадія).

Соціальне прогнозування відноситься до соціології, виступаючи областю соціологічних досліджень (перспективи соціальних явищ і процесів), і покриває все тематичне поле соціологічної науки. Разом з тим воно є частиною міждисциплінарного комплексу досліджень майбутнього. Зміст соціальних

прогнозів реально зводиться до оцінок очікуваних і бажаних змін в соціальній організації праці, влади, армії, сім'ї, освіти і науки, культури і охорони здоров'я, розселення, охорони навколишнього середовища та громадського порядку, денаркотизації суспільства. Відзначимо, що в парадигмі технологічного прогнозування розробка прогнозу ототожнюється з якоюсь різновидом наукового дослідження, що означає обов'язковість: а) програми (передпрогносної орієнтації); б) вихідного, базового моделювання об'єкта і прогнозного фону; в) аналізу і оптимізації трендів; г) попередньої верифікації отриманих результатів; д) вироблення рекомендацій для управління, прийняття рішення.

В цілому **соціальне прогнозування** – це визначення варіантів розвитку і вибір найбільш прийняттого, оптимального, виходячи з ресурсів, часу і соціальних сил, здатних забезпечити їх реалізацію. Це робота з альтернативами, глибокий аналіз ступеня ймовірності настання подій, перебір варіантів можливих рішень.

Відмінними **особливостями соціального прогнозування** виступають:

- 1) порівняно загальний і абстрактний характер формулювання мети прогнозування або допущення великій мірі ймовірності значень кількісних і якісних параметрів розвитку об'єкта в перспективі, розкриття варіантів ситуації, в якій він виявиться;
- 2) багатозначність розвитку соціального об'єкта. Відмінність прогнозування від передбачення полягає в тому, що останнім трактується як наймовірнішою твердження про майбутнє, засноване на абсолютній достовірності або що представляє логічно сконструйовану модель можливого майбутнього з невизначеним рівнем достовірності;
- 3) відсутність директивності в соціальному прогнозуванні. Якісна відмінність варіантного прогнозу від конкретного плану полягає в тому, що прогноз дає інформацію для обґрунтування рішення і вибору методів планування; вказує на можливість того чи іншого шляху розвитку в майбутньому. У плані ж виражене рішення про те, яка з можливостей реалізується;
- 4) використання специфічних методів, які можна звести до наступних логічно "доповнює" один одного групам:
 - трендового моделювання (або екстраполяції і інтерполяції) тенденцій розвитку об'єктів, закономірності яких в минулому і сьогодні досить відомі;
 - аналітичного моделювання (або сценаріями, імітаційним моделям і історичних аналогій);
 - експертними оцінками (індивідуальним або колективним, очним або заочним).

У реальній практиці управління, наукове передбачення має дві форми конкретизації – форму **передбачення**, якій властивий описовий характер, а також пов'язану з нею **передвказівну** форму, якій притаманний передписьмовий, регулюючий характер.

Передбачувальна форма має на увазі опис можливих чи бажаних перспектив, станів і рішень проблем майбутнього. Вона фактично виливається в три форми конкретизації: 1) передчуття, 2) передбачення, 3) прогнозування.

Передчуття (просто передбачення) містить інформацію про майбутнє на рівні інтуїції людини, його підсвідомості, пов'язане зазвичай з очікуванням імовірнісних подій.

Передбачення (складне передбачення) несе інформацію про майбутнє на основі життєвого досвіду, що дозволяє робити більш-менш вірні здогадки, який разом з тим не заснований на спеціальних наукових дослідженнях.

Прогнозування є спеціально організованим науковим дослідженням перспектив соціальних явищ і процесів. Слід особливо підкреслити, що **соціальний прогноз не орієнтований на безумовне твердження про майбутнє; він визначає на основі виявлених закономірностей імовірнісні параметри розвитку об'єкту, розкриває варіанти ситуацій, в яких той виявиться, або дає інформацію для обґрунтування рішення і вибору можливих шляхів його розвитку в майбутньому.** Таким чином, прогнозування фактично виступає ключовою формою конкретизації передбачення і основою управління.

II. Творче завдання.

В соціологічному дослідженні «Мелітопольці про роботу міського транспорту» сформулюйте предметну сторону проблеми дослідження, визначте об'єкт, предмет, мету, завдання дослідження, виділіть основні поняття та здійсніть інтерпретацію 1-2, виділіть емпіричні індикатори основних понять, сформулюйте гіпотези, обґрунтуйте вибір методу/ методів відповідної інформації.

Відповідь:

1). Предметна сторона проблеми дослідження: Культура транспортного обслуговування заснована на якості надання послуг і виконання роботи персоналом, а також рівень задоволеності клієнтів. Однією з нагальних проблем Мелітополя є відсутність муніципального транспорту, що унеможливує підтримку вразливих груп населення для забезпечення безкоштовного проїзду для пільгових категорій пасажирів (школярі, студенти, пенсіонери) і потребі в більш комфортабельних умовах переміщення (молоді матері з дітьми, вагітні жінки, інваліди). Користувачі послуг в транспортній повсякденності досить часто стикаються з труднощами (неприспособленістю транспортних приміщень, некоректним ставленням виконавців послуги, нестачею транспортних засобів в години пік, порушенням графіку маршруту). Користувачі міського транспорту стикаються й з проблемою нестачі необхідного числа поїздок: протягом доби виникає кілька критичних тимчасових точок, коли число пасажирів перевищує пропозицію по можливостям поїздки, дефіцитом водійських кадрів, тощо. Відповідно до цього подальший розвиток, вдосконалення і поліпшення якості обслуговування пасажирських перевезень актуально для вивчення і реалізації.

2) Об'єкт дослідження - населення міста Мелітополя віком від 18 років і старші

Предмет дослідження - думка населення щодо роботи громадського транспорту в місті Мелітополі.

3) Мета дослідження: оцінити рівень транспортного обслуговування населення міста Мелітополя.

Завдання дослідження:

- провести контент-аналіз матеріалів, опублікованих в місцевих ЗМІ й визначити характер їх згадувань щодо теми роботи міських маршрутних таксі;
- проаналізувати звернення, які надійшли до Мелітопольської міської ради від містян щодо роботи пасажирського транспорту;
- дослідити основні претензії і вимоги, які висувають містяни до роботи маршрутних таксі;
- проаналізувати аспекти діяльності громадського транспорту, які, з точки зору містян, потребують першочергового покращення (вирішення);
- виявити чинники, які б сприяли ефективній роботі міських маршрутних таксі.

4). Інтерпретація понять

Автоперевізники: господарюючі суб'єкти - муніципальні і приватні підприємства пасажирського транспорту, а також індивідуальні підприємці, які мають ліцензію на перевезення пасажирів понад 8 осіб та зареєстровані в установленому порядку в податковому органі) надають транспортні послуги населенню в межах муніципальних організацій (в цьому випадку їх діяльність регулюється органами місцевого самоврядування).

Моделі функціонування міського транспорту загального користування

1. Транспортне обслуговування, яке здійснює муніципальним підприємством.
2. Транспортне обслуговування, яке здійснюється підприємствами приватної форми власності.
3. Створення «пулу» замовників на послуги транспортного обслуговування з органів місцевого самоврядування з декількох муніципальних організацій з заключенням угод з пасажирським перевізником приватного підприємства.

Громадський транспорт: мережа пасажирського транспорту, яка обслуговує широкий загал на противагу приватному транспорту, наприклад, приватним автомобілям або автомобілям на прокат. За рідкісним винятком, послуги громадського транспорту надаються за певну плату через придбання спеціалізованих одноразових (на одну поїздку) квитків або проїзних (проїзних документів, карток) на визначений термін (1 місяць, 3 місяці, 6 місяців, рік).

Громадським транспортом є автобус, тролейбус, метро, трамвай, легкорейковий транспорт, приміські потяги, пороми, водні таксі, монорейки/

Чинники впливу

Об'єктивні(зовнішні чинники)характеристики

1. Мікрорайони й вулиці міста;
2. Графіки руху маршрутних таксі;
3. Пасажиропотік, який перевозить в день автобус;
4. Маршрути й відкриття нових маршрутів

Суб'єктивні (внутрішні чинники) характеристики

1. Категорії містян, які користуються послугами маршрутного таксі
 2. Частота використання транспортних послуг
 3. Ступінь інформованості про графік руху
 4. Рівень задоволеності пасажирів
 5. Рівень культури обслуговування водіїв
 6. Частота порушень графіку
- 5). Гіпотези дослідження
- Важливістю проблем роботи міських маршрутних таксі переймаються особи пільгових категорій пасажирів.
 - Найбільш гострими проблемами роботи міських маршрутних таксі є перевантаженість транспорту та високі ціни на проїзд.
- б) Обґрунтування вибору методів збору інформації
- Для того, щоб дослідити рівень транспортного обслуговування населення міста Мелітополя, були використані такі методи: контент-аналіз документів (картки обліку письмових звернень громадян в Мелітопольську міську раду, звернень на «гарячу лінію»; матеріали, опублікованих в міських газетах та коментарі до них з 01.01. 2020 р.- 1.07. 2020 р.) анкетне опитування та фокус-групове дослідження з батьками неповнолітніх школярів.
- 4- 1. Соціально-демографічна структура – структура населення або його окремих груп, представлена в:
- а) **єдності соціальних і демографічних характеристик;**
 - б) відмінності соціальних і демографічних характеристик;
 - в) соціальних характеристиках;
 - г) демографічних характеристиках.
2. Що з переліченого нижче є ознакою доіндустріального міста (оберіть одну правильну відповідь):
- а) швидка і інтенсивна урбанізація;
 - б) достатньо відкрита конкуренція;
 - в) **закриті класові системи, низька соціальна мобільність;**
 - г) розвинута система поділу праці (особливо у виробництві товарів).
3. Що з переліченого нижче є ознакою індустріального міста (оберіть одну правильну відповідь):
- а) невеликі розміри (кілька тисяч людей);
 - б) **поява писемної комунікації (газети, плакати, реклама);**
 - в) поява розвинутих електронних мереж;
 - г) проблеми з транспортуванням і зберіганням продуктів харчування, інших товарів.
4. Класична теоретична модель структури та динаміки міської території, що передбачає розгляд міської території у вигляді секторів різного масштабу та якістю середовища зверху у центрі міста, це... (оберіть одну правильну відповідь):
- а) **модель концентричних зон Е.Бьоджесса;**
 - б) секторальна модель Х.Хойта;
 - в) багатоядрова модель С.Харріса та Е.Ульмана;

г) соціально-екологічна теорія Р.Парка.

5. Форма культури, що створюється професіоналами, за своєю спрямованістю – просвітницька, за соціальним складом – для освічених людей:

а) масова; б) висока; в) субкультура; г) контркультура.

6. Різновид субкультури, який відрізняється від домінуючої культури, принципово не приймаючи пануючих у суспільстві цінностей:

а) масова; б) висока; в) субкультура; г) контркультура.

7. Частина загальної культури, система цінностей, традицій і звичаїв, характерних окремій соціальній групі:

а) масова; б) висока; в) субкультура; г) контркультура.

8. Тенденція оцінювати звичаї, норми і цінності інших культур з позиції сприйняття власної культури як центральної і безумовно правильної:

а) етноцентризм; б) культурний релятивізм; в) конформізм; г) ідентифікація.

9. Автором терміну «громадська думка» вважають:

а) Аристотеля; б) Дж. Солсбері; в) Г. Тарда; г) П.Бурдьє.

10. Яка з цих функцій не є функцією громадської думки?

а) директивна; б) регулятивна; в) консультативна; г) теоретико-пізнавальна.

11. Вияв широкого зацікавлення певною проблемою великої кількості людей і активний пошук ними інформації, що стосується цієї проблеми, є:

а) зародження громадської думки; б) функціонування громадської думки; в) спад громадської думки; г) відмирання громадської думки.

12. Громадську думку змінити вкрай важко якщо:

а) вона належить незначній більшості; б) присутній особистий інтерес; в) громадська думка ще не сформувалася; г) це думка лідера.

13. Розумовий аналіз властивостей об'єкта за допомогою відволікання від реального

а) абстрагування; б) аналіз; в) синтез; г) індукція

14. Встановлено подібності предметів і явищ.

а) спостереження; б) вимірювання; в) порівняння; г) експеримент.

15. Засіб отримання первинної інформації про явище

а) спостереження; б) вимірювання; в) порівняння; г) експеримент.

16. Процедура визначення кількісних значень процесу

а) спостереження; б) вимірювання; в) порівняння; г) експеримент.

17. Вивчення окремих властивостей явища в спеціально створених умовах

а) спостереження; б) вимірювання; в) порівняння; г) експеримент.

18. Отримання інформації в усній або письмовій формі

а) експеримент; б) опитування; в) спостереження; г) ідеалізація.

19. Спосіб практичного і теоретичного пізнання дійсності

а) теорія; б) метод; в) гіпотеза; г) концепція.

20. Форма знання, змістом якого є непізнане людиною, яке потребує свого пізнання:

а) теорія; б) проблема; в) гіпотеза; г) поняття.